

Industriavtalet

– utfall och framtidsutsikter

En rapport av **Industrins Ekonomiska Råd**

Innehåll

1. Inledning	1
2. Saltsjöbadsandan åter på 1990-talet	3
2.1 Sverige – en låginflationsekonomi	3
2.2 Lönebildningen – den nya svenska modellen	4
2.3 Nya samarbetsavtal på andra områden	6
3. Utvecklingen under avtalsperioden 1998-2000	7
3.1 Löneutvecklingen	7
3.2 Priser och reallöner	10
3.3 Utvecklingen inom industrin	11
3.4 Sysselsättningsutveckling och brist på arbetskraft	14
4. Förutsättningar för lönebildningen i början av 2000-talet	15
4.1 Sveriges integration i det nya Europa	15
4.2 Ökad inflation i Sverige - men fortsatt låg inflationbenägenhet	17
4.3 Europeiskt samarbete rörande utbildning, forskning och sysselsättning	19
4.4 Utbildningen i Sverige	21
4.5 En dynamisk industri – ”den nya industrin”	24
5. Löneutvecklingens inverkan på tillväxt och sysselsättning	27
5.1 Tre scenarier	27
5.2 Priser, räntor och växelkurs	28
5.3 Produktions- och efterfrågetillväxt	29
5.4 Effekter på sysselsättningen	30
6. Sammanfattning	33

Industriavtalet – utfall och framtidsutsikter

1. Inledning

Föreliggande rapport är den femte i ordningen som utarbetats av *Industrins Ekonomiska Råd*, (IER). Rådet är en av de institutioner som inrättades i anknäytning till industrins samarbetsavtal 1997.¹ Det skall betonas att vi arbetar på uppdrag av parterna men helt fristående så som finns inskrivet i Industriavtalet. Vi vill här också påpeka att alla de överväganden och slutsatser som vi gör i rapporten enbart är våra egna och inte representerar de organisationer där vi är verksamma.

Övriga viktiga institutioner i Industriavtalet är *Industrikommittén*, den grupp av ledande företrädare för de berörda parterna som har till uppgift att följa och främja tillämpningen av samarbetsavtalet samt *de opartiska ordförandena*, vilka spelar en aktiv roll i förhandlingsprocessen inte bara som eventuella medlare i förhandlingarnas slutskede. IER:s roll i Industriavtalet är att lämna utlåtanden och rekommendationer i samhällsekonomiska frågor på uppdrag av Industri-kommittén, opartiska ordförande eller förbundsparter gemensamt.

De första tre rapporterna av IER - "*Nya förutsättningar för lönebildningen*", "*Lönekostnadsutvecklingens effekter på sysselsättningen*" och "*Asienkrisens effekter på den svenska ekonomin*" - avlämnades i samband med industrins lönerörelse 1997/98. Ett genomgående tema i rapporterna är de nya förutsättningar för lönebildningen som skapats av den starkt förändrade situationen för samhällsekonomin och industrin under 90-talet jämfört med 70- och 80-talets inflationistiska era. Lönebildningens effekter på sysselsättningen belystes bl a med hjälp av modellsimuleringar på hela samhällsekonomin i Konjunkturinstitutets (KI:s) modellsystem. De två första av dessa rapporter har i något förkortat skick publicerats i tidskriften *Ekonomisk Debatt*.²

I mars 1999 presenterade IER sin fjärde rapport "*Lönebildning och konkurrenskraft vid låg inflation*". Rapporten innehöll bl a en genomgång av utvecklingen av löner, priser, konkurrenskraft, sysselsättning med mera under det första avtalsåret av den treåriga avtalsperioden 1998-2000. Vidare belystes de allt starkare kraven på flexibilitet på 90-talets arbetsmarknad och i lönebildningen. Dessa krav beror av den fortgående internationaliseringen och den allt snabbare tekniska utvecklingen, inte minst informationstekniken. Slutligen diskuterades konsekvenserna för lönebildningen i ett läge där Sverige redan under år 2000 skulle ha fattat ett politiskt beslut att gå med i EMU. Även denna rapport har i sammandrag publicerats i *Ekonomisk Debatt*.³

För närvarande återstår ett knappt år innan de första förbundsvisa industriavtalen löper ut i januari 2001. Detta innebär att nästa förhandlingsomgång startar senast i november i år. Mot den bakgrunden har Industrikommittén under medverkan av de opartiska ordförandena gett IER i uppdrag att avge en rapport som anger de samhällsekonomiska förutsättningarna för den kommande avtalsrörelsen för industrin. Medan de tre IER-rapporterna i förra avtalsrörelsen framställdes under stor tidspress och i nära anslutning till de pågående förhandlingarna kommer denna rapport – "*Industriavtalet – utfall och framtidsutsikter*"- att färdigställas i god tid innan lönerörelsen om det nya industriavtalen påbörjas.

¹ IER består av Docent Alf Carling, Ministry of Finance, Namibia, Chefsekonom Olle Djerf, MeritaNordbanken, Docent Eugenia Kazamaki Ottersten, European Investment Bank och Professor Henry Ohlsson, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.

² Se Carling m fl (1998a) och (1998b).

³ Se Carling m fl (2000).

Uppläggningsen av den nya rapporten är följande. Grovt sett har den två huvuddelar. I den första delen görs en utvärdering av industriavtalen så långt det är möjligt för den innevarande avtalsperioden 1998-2000. I den andra delen diskuterar vi de viktigaste framtida förutsättningarna inför den kommande avtalsrörelsen hösten 2000.

Som en ouvertyr till dessa två huvuddelar återknyter vi emellertid i avsnitt 2 till några av de viktigaste slutsatserna i våra tidigare rapporter men diskuterar också Industriavtalets roll i 1990-talets förändrade lönebildning under rubriken "Saltsjöbadsandan åter på 1990-talet".

I avsnitt 3 återfinns vår analys av utvecklingen inom industrin vad avser nominella och reala löner, sysselsättning, lönsamhet samt investeringar under hela avtalsperioden 1998-2000. Då det i den officiella statistiken bara finns viss information om utvecklingen under det första kvartalet år 2000 baseras utvärderingen på våra bedömningar om det troliga utfallet under återstoden av detta år.

När det gäller löneutvecklingen har vi också återkommit till den diskussion om alternativa metoder att mäta lönekostnadsutvecklingen som redovisades i vår föregående rapport. I denna rapport (avsnitt 3.5) har vi också gått från ord till handling genom att genomföra en första sådan analys utifrån SAF:s lönestatistik för år 1998 och 1999. Analysen baseras på ett mycket stort statistiskt material och täcker in samtliga de avtalsområden som omfattas av Industriavtalet.

I avsnitt 4 förs en i första hand framtidsinriktad diskussion om de viktigaste förutsättningarna för den kommande lönerörelsen inom industrin. Vi tar upp olika frågor kring Sveriges integration i EU, t ex Sveriges väg mot EMU och kompetensutvecklingen på EU-nivån och i Sverige. En annan frågeställning som diskuteras är hur stor risken är för överhettnings- och inflationsproblem i den svenska ekonomin. Vidare diskuterar vi på vilket sätt den s k "nya ekonomin" förändrar förutsättningarna för den industriella verksamheten. Vi vill redan här betona att vi har ett bredare synsätt på detta begrepp än att det bara avser den tekniska utvecklingen inom IT-området. Det finns också en rad institutionella förhållanden som har förändrats under senare år och som ger påtagligt nya förutsättningar för industrin och dess lönebildning.

I avsnitt 5 har vi genomfört en liknande analys av löneutvecklingens inverkan på tillväxt och sysselsättning som vi gjorde i vår andra rapport i december 1997. Liksom då bygger våra analyser på KI:s medelfristiga scenarier, senast presenterade i slutet av mars i år. Vi har emellertid sett det som angeläget att också redovisa ett alternativ med en lägre löneökning än i KI:s marskalkyler. På vårt uppdrag har dessa alternativa beräkningar genomförts av KI med hjälp av deras ekonomiska modellsystem.

2. Saltsjöbadsandan åter på 1990-talet

Ett genomgående tema i IER-rapporterna har varit de nya förutsättningar för lönebildningen som kommer av de fundamentala förändringar som skett i den svenska samhällsekonomin under 1990-talet jämfört med förhållandena under 70- och 80-talet.

Den viktigaste samhällsekonomiska förändringen är att den ekonomiska politiken i Sverige är inriktad på att hålla låg inflation på nivån 1,5-2 procent. Denna låginflationspolitik har nu vunnit stort förtroende hos alla aktörer i ekonomin. Den viktigaste förändringen på lönebildningsområdet under 1990-talet är utan tvekan tillkomsten av Industriavtalet. I och med detta samarbetsavtal har det återskapats en Saltsjöbadsanda i lönebildningen som bygger på samförstånd och gemensamma utgångspunkter för industrins arbetsgivar- och arbetstagarparter.

Industriavtalet beräknas nu också få efterföljare på andra avtalsområden med förhandlingsordningen reglerad på liknande sätt som inom industrin. I arbetsgivarnas förslag till den kommunala sektorns samarbetsavtal slås det fast att de "internationellt konkurrensutsatta avtalsområdena", det vill säga industrin, har en lönenormerande roll. Samma princip har också lagts fast i regeringens proposition om inrättande av Medlingsinstitutet.

2.1 Sverige – en låginflationsekonomi

Under höginflationsperioden på 70- och 80-talet påverkade löner och priser varandra i en ogynnlig löne- och prisspiral. Det rådde en ond cirkel av hög faktisk och förväntad inflation, kompensationskrav i löneförhandlingarna samt slentrianmässig övervältring av kostnadsökningar på konsumenterna via prishöjningar. Lönebildningen fungerade också mycket dåligt. Löneförhandlingarna skedde på tre nivåer, vilket drev upp löneökningstakten via påslag i varje led. Relativt stora generella lönelöft gavs, samtidigt som den ständiga bristen på arbetskraft drev på löneglidningen för många grupper. Höga löneökningar på vissa områden spreds vidare till andra grupper via olika typer av följsamhetsklausuler. Den svenska ekonomin genomgick flera kostnadskriser som utlöste devalveringscykler under 70- och 80-talen.

Men den kanske viktigaste faktorn var att det inte fördes någon inflationsbekämpande ekonomisk politik. Under början av 1980-talet infördes pris- och lönemål i regeringens finansplaner, men då dessa mål saknade trovärdighet fick de inte avsedd effekt. I stället fördes en ackommoderande ekonomisk politik som innebar att det politiska systemet gav en "välsignelse i efterhand" åt den dåligt fungerande lönebildningen. Under slutet av 1980-talet, då i stort sett alla andra industriländer hade etablerat låg inflation, kulminerade åter en kostnadskris i Sverige som bäddade för den kraftiga nedgången i ekonomin 1991-1993.

Omkring 1990 genomfördes emellertid ett systemskifte i den ekonomiska politiken som successivt blev alltmer inriktad mot inflationsbekämpning. Som har beskrivits i IER:s tidigare rapporter skall detta systemskifte ses som summan av ett antal viktiga förändringar samlade till åren närmast före och efter år 1990. Milstolpar i systemskiftet är valutareglernas avskaffande 1989, kapitalmarknadernas globalisering, skattereformen 1990, övergången till rörlig växelkurs 1992, införandet av inflationsmål och en alltmer oberoende riksbank. Sveriges medlemskap i EU, där prisstabilitet utgjort en hörnsten i den ekonomiska politiken inför skapandet av EMU, har också bidragit till lägre inflationsbenägenhet i Sverige. Den strama finanspolitiken under saneringsprogrammet 1993-1998 har successivt medfört ökat förtroende för antiinflationpolitiken i vårt land.

Då den internationella konkurrensen är hårdare än någonsin är Sverige idag en betydligt mer öppen ekonomi än före 1990. Det betyder att övervältringen av löner och andra kostnader i företagen i första hand sker bakåt på vinster och sysselsättning. Den s k nya ekonomin vinner allt större genomslag via mer och mer utnyttjande av informationstekniken och internet i alla produktionsled och i konsumentledet. Parallellt med (och delvis på grund av) de tekniska genombrotten har det under senare år också skett ytterligare avregleringar på t ex el- och teleområdet som medfört en allmän prispress på dessa områden.

Sverige framstår därför som ett etablerat låginflationssamhälle. Detta har manifesterats i allt lägre inflationsförväntningar. Långräntorna har därför sjunkit ned till låga nivåer, men vid minsta antydan till ökat inflationstryck kommer kapitalmarknadsaktörerna att handla upp den svenska långräntan. I dagens penningpolitiska regim kommer Riksbanken också att agera för att hålla inflationsförväntningar på en fortsatt låg nivå. Så snart riksbanksledningen bedömer att inflationsmålet hotas kommer därför reporäntan att höjas.

2.2 Lönebildningen – den nya svenska modellen

Under 90-talet har det också skett ett systemskifte i lönebildningen. Framför allt gäller det under de senaste åren, i synnerhet efter att industrins samarbetsavtal slöts i mars 1997. I början av 90-talet spelade också de s k Rehnbergsavtalen en viktig roll för att bryta den inflationistiska lönekostnadsspiralen. Under de värsta krisåren 1993-1994 slöts måttliga löneavtal medan löneökningarna blev högre åren därefter. Som framgår av tabellen nedan halverades den nominella löneökningstakten från 80-talet till 90-talet, men nedgången i inflationstakten blev ännu kraftigare. Därmed blev de reala löneökningarna drygt 2 procent per år under 90-talet att jämföra med noll under 80-talet. I avsnitt 3 belyses utvecklingen närmare vad gäller utfallet under industriavtalens löptid, då reallöneökningarna varit ännu högre.

Tabell 2.1 Löner, priser och reallöner under 80-talet resp 90-talet

Årlig procentuell förändring	1980-1989	1992-1999
Konsumentprisindex (KPI)	8,0	1,9
Nominell löneutveckling		
Industrin, arbetare och tjänstemän	8,1	4,3
Totalt	7,8	3,9
Real löneutveckling		
Industrin, arbetare och tjänstemän	0,1	2,4
Totalt	-0,2	2,1

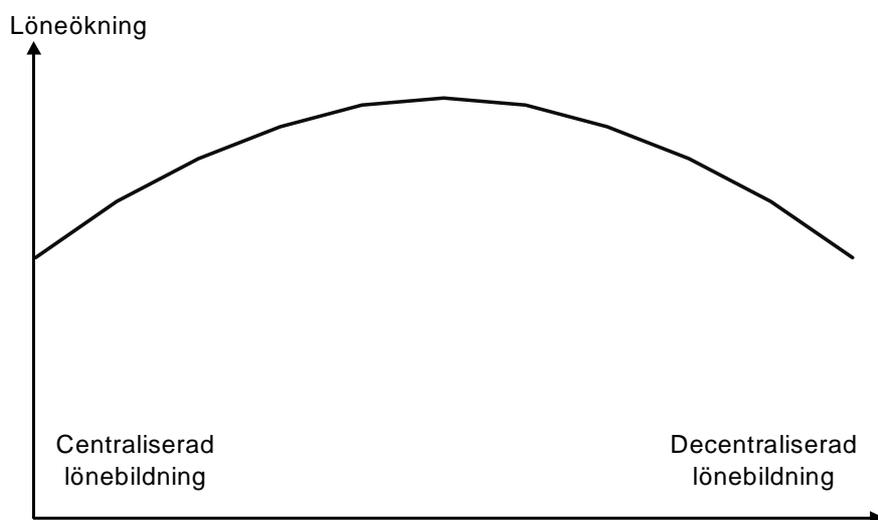
Anm. Åren 1990 och 1991 har inte medtagits i jämförelsen då skattereformen 1990-1991 medförde mycket stora effekter på KPI.

I och med Industriavtalet har det kommit in en helt ny typ av samarbetsanda i löneförhandlingsprocessen på industrins område. Syftet bakom industrins samarbetsavtal är att främja industriell utveckling, lönsamhet och konkurrenskraft för att därigenom lägga en grund för god löneutveckling och goda villkor i övrigt för de anställda. Avtalet baseras på gemensamma bedömningar av de ekonomiska och politiska förutsättningarna för industriell verksamhet. Utifrån denna plattform av samförstånd i sakfrågor har parterna också slutit ett förhandlingsavtal som lanserar en helt ny modell för förhandlingar och konfliktlösning inom industrisektorn.

Industriavtalet har diskuterats i många sammanhang, bl a i den Öbergiska utredningen¹ och i den efterföljande propositionen om inrättandet av ett medlingsinstitut. En analys har också genomförts av Professor Nils Elvander, mångårig analytiker av partsrelationerna på svensk arbetsmarknad, i skriften ”*Industriavtalet i tillämpning*”.² För en närmare beskrivning av avtalets tillkomst, utformning och tillämpning hänvisas därför till denna skrift. Här skall vi bara peka på några

frågor kring analysen av den roll som IER spelar i Industriavtalet. Rådets allmänna roll är givetvis att bistå parterna med samhällsekonomiska analyser.

Diagram 2.1 Calmfors-Driffill-kurvan

Ett sätt att beskriva betydelsen av hänsyn till samhällsekonomin i lönebildningen är att peka på den s k Calmfors-Driffill-kurvan, som bygger på analyser av lönerörelserna i ett antal länder under efterkrigstiden. Där beskrivs just förbundsvisa förhandlingar som den sämsta av världar i jämförelse med långt decentraliserade eller starkt centraliserade förhandlingar. Helt decentraliserade förhandlingar utgår från lönsamheten för företaget och lönesättningen anpassas i första hand till sådana lokala förhållanden. Däremot spelar samhällsekonomiska hänsyn ingen roll. Vid starkt centraliserade förhandlingar av den typ som vi hade i Sverige på 70- och 80-talet kommer samhällsekonomiska överväganden mera naturligt in i bilden. Däremot tog de förbundsvisa förhandlingarna varken hänsyn till samhällsekonomin eller lokala lönsamhetsvariationer och har därför lett till en sämre lönebildning i många fall. Jämförelserna är givetvis förenklade men speglar något av IER:s roll i dagens situation. IER:s uppgift är således att tydligt och pedagogiskt visa på de samhällsekonomiska förutsättningarna för de avtalslutande industriförbunden, såväl under avtalsförhandlingarna som under löpande avtalsperioder.

IER kan ses som en vidareutveckling av de inslag av samhällsekonomisk omvärldsanalys i förhandlings- och medlingsarbetet som introducerades av den av regeringen tillsatta Rehnberg-kommissionen i början på 90-talet.³ Rehnberggruppens s k stabiliseringsavtal accepterades som mall i de förbundsvisa uppgörelserna. I 1993 års avtalsrörelse fortsatte denna inriktning att utgå från samhällsekonomiska bedömningar. Även i 1995 och 1997 års avtalsrörelser förekom hänsynstaganden till samhällsekonomin.

Bakom den s k Edingruppens rapporter stod ett antal arbetsmarknadsorganisationers chefs-ekonomier medan IER:s ledamöter enligt Industriavtalet skall vara oberoende från parterna. IER arbetar dessutom inte bara i samband med avtalsrörelserna utan har också uppdrag att arbeta kontinuerligt med att avge utlåtanden, som denna rapport är ett exempel på.

¹ SOU 1998:141, Medling och lönebildning

² Publicerad 2000. Kan beställas från ALMEGAS förlag, 811 88 Sandviken eller via internet, www.almega.se.

³ Se Elvander (2000), s 10

2.3 Nya samarbetsavtal på andra områden bekräftar industrins ledande roll

Industriavtalet förväntas nu få efterföljare. Inom kommuner och landsting har arbetsgivarna efter förhandlingar lagt fram ett förslag till ett s k Kommunalt Förhandlingsordningsavtal som avses gälla för 1,1 miljoner anställda. Förslaget är nu föremål för behandling av de fackliga organisationerna. De avtalsslutande parterna på arbetsgivar sidan är Landstingsförbundet, Svenska Kommunförbundet och Svenska Kyrkans Församlingsförbund. På den fackliga sidan ingår Kommunal, OFR:s förhandlingsområde, allmän kommunal verksamhet (SKTF, SSR och Ledarna), OFR:s förbundsområde sjuk- och hälsovård (Vårdförbundet), Lärarnas samverkansråd (Läraryrket och Lärarnas Riksförbund), Akademikeralliansen samt Sveriges Läkarförbund. På statens område har Arbetsgivarverket efter förhandlingar lagt fram ett förslag till ett liknande avtal, vilket för närvarande är föremål för behandling inom de fackliga organisationerna.

Det kommunala avtalsförslaget syftar till att skapa goda förutsättningar för att så långt möjligt genomföra centrala förhandlingar om löne- och allmänna anställningsvillkor med för sektorn rimligt ekonomiskt resultat. Parterna förutsätts vara eniga om att förhandlingsordningsavtalet tillsammans med den samsyn som deklarerats i andra träffade avtal kommer att bidra till att bibehålla samhällsekonomisk balans i kommande avtalsrörelser utan att stridsåtgärder behöver vidtas. Parterna skall gemensamt utse en medlare med uppgift att biträda parterna i avtalsförhandlingarna. Medlaren kan på eget initiativ ålägga parterna att utreda eller precisera olika förhandlingsfrågor, lägga egna förslag samt ingripa vid varslade stridsåtgärder.

På liknande sätt som i Industriavtalet innehåller också det kommunala förslaget till förhandlingsordningsavtal bestämmelser om samsyn och tidsplan vid avtalsförhandlingarna. Förhandlingarna skall sålunda inledas tre månader före utgången av de gällande avtalsperioderna och parterna skall planera och genomföra förhandlingarna för att kunna slutföra dem innan avtalen löper ut, såvida inte förhållandena på arbetsmarknaden föranleder annat. Det senare syftar troligen på en viktig passus i det kommunala förslaget till förhandlingsordningsavtal, nämligen där det slås fast att den konkurrensutsatta sektorn har en ledande eller "löne-normerande" roll. När så är lämpligt skall förhandlingarna inom "internationellt konkurrensutsatta avtalsområden" avslutas först, om det samtidigt förs parallella förhandlingar.

Att industrins löneledande roll slås fast på detta sätt måste ses som ett viktigt steg i den svenska lönebildningen på makronivån. Principen har också förts in i regeringens proposition om inrättandet av ett medlingsinstitut⁴, där följande formulering finns med: "*Medlingsinstitutet bör ..... - tillvarata och upprätthålla den breda samsyn som finns på arbetsmarknaden om den konkurrensutsatta sektorns lönenormerande roll och, när så är lämpligt, verka för giltighetsperioder för kollektivavtalen som befrämjar en väl fungerande lönebildning och att förhandlingar inom internationellt konkurrensutsatta avtalsområden avslutas först om det förs i tiden parallella förhandlingar.*"

Tillkomsten av samarbetsavtal inom den offentliga sektorn skulle leda till att andan av konstruktiv samsyn utsträcktes till större delen av arbetsmarknaden.

I den uppgörelse som nyligen träffades inom vårdsektorn kan man tala om ett genombrott när det gäller lönebildningen på mikronivån. I sjuksköterskeavtalet utgår en avtalsmässig ram på 2 procent per år under den femåriga avtalsperioden, fastän bara på lokal nivå och utan några generella individuella lönepåslag. Det finns alltså stort utrymme för att lönesättningen under avtalsperioden skall kunna utgå från prestationer, kunskaper, erfarenheter med mera på individuell nivå.

⁴ Proposition 1999/2000:32, s 44.

3. Utvecklingen under avtalsperioden 1998-2000

Den svenska ekonomin har under de tre senaste åren utvecklats mycket gynnsamt. Produktions-tillväxten har varit högre än under någon tidigare treårsperiod efter 1970. Antalet sysselsatta har ökat med cirka 230 000 eller 6 procent. Inflationstakten har varit mycket låg, och reallönerna har stigit med drygt 2 1/2 procent per år i genomsnitt. Bytesbalansen har visat betydande överskott, och den offentliga sektorns finanser har förbättrats markant med överskott i storleksordningen 3 procent av BNP.

Det finns givetvis många orsaker till den snabba återhämtningen i svensk ekonomi under de senaste åren. Men det kan knappast råda någon tvekan om att en väl fungerande lönebildning – med Industriavtalet som en ledande kraft – har varit en av de viktigaste bestämningsfaktorerna.

Utfallsbeskrivningen i de följande avsnitten avser hela avtalsperioden 1998-2000, trots att innevarande år fortfarande i huvudsak är att betrakta som ett prognosår. Det råder emellertid mycket stor samstämmighet bland konjunkturbedömare, när det gäller utvecklingen under återstoden av år 2000, och risken för stora överraskningar kan betraktas som rätt begränsad.

Beskrivningen i det följande inriktas i första hand på utvecklingen inom industrin. I en del avseenden finns dock anledning att också beröra förhållanden i övriga näringslivssektorer och i den offentliga sektorn.

3.1 Löneutvecklingen

En viktig utgångspunkt för den kommande avtalsrörelsen är den faktiska löneutvecklingen inom de avtalsområden som har omfattats av Industriavtalet. Beskrivningen av timlönernas utveckling baseras här inledningsvis på utfallsdata enligt SCB:s förtjänststatistik och på prognoser som anknyter till den statistiken.

Som framhållits i våra tidigare rapporter finns det emellertid en del tolkningsproblem, när förtjänststatistiken läggs till grund för analyser av löneavtalens utfall. Bl a rör det sig då om sk struktureffekter – dvs att förändringar av arbetskraftens sammansättning, exempelvis i fråga om utbildning, genomsnittlig anställningstid och yrkeserfarenhet – kan påverka den genomsnittliga timlönens förändringar. Detta utgör inget problem, när siffrorna, tillsammans med mått på produktivitetstillväxten, används för att beräkna hur lönekostnaderna per producerad enhet utvecklats. Men när man vill analysera avtalsutfall bör det snarare handla om jämförelser över tiden av lönerna för anställda med samma utbildning och yrkeserfarenhet. Vi har därför valt att i det följande komplettera utfallsbeskrivningen utifrån förtjänststatistiken med en analys av löneutfall baserad på SAF:s lönestatistik.

Den genomsnittliga timlönen i industrin stiger enligt SCB:s förtjänststatistik och tillgängliga prognoser med cirka 10 procent sammanlagt mellan åren 1997 och 2000, alltså med 3 à 3½ procent per år (se tabell 3.1). Det är en halv procentenhet per år mer än som förutsågs i industriavtalen. En avvikelse i den storleksordningen kan i och för sig betraktas som måttlig mot bakgrund av en oväntat stark efterfrågetillväxt och tilltagande brist på vissa kategorier personal. Men som nämnts ovan finns också tolkningssvårigheter beträffande dessa utfallsdata, och vi skall därför också se på några alternativa mått på löneutvecklingen i industrin.

Tabell 3.1 Löneutveckling enligt förtjänststatistiken, procentuell förändring

	Utfall 1998	Prel 1999	Prognos 2000	Totalt för perioden 1998-2000	Procent per år 1998-2000
Industrin					
Avtal	2,9	1,5	2,4	7,0	2,3
Löneglidning mm	1,3	0,6	0,6	2,5	0,8
Total timförtjänst	4,2	2,1	3,0	9,6	3,1
Totalt					
Avtal	2,8	2,4	2,6	8,0	2,6
Löneglidning mm	1,0	1,0	1,0	3,0	1,0
Total timförtjänst	3,7	3,4	3,6	11,1	3,6

Anm. För år 1999 redovisas det preliminära utfallet enligt SCB:s förtjänststatistik. För år 2000 baseras våra bedömningar av de avtalsmässiga lönepåslagen på KI:s analys medan löneglidningen mm har förutsatts vara lika med vad det som preliminärt kan beräknas bakvägen utifrån förtjänststatistiken för 1999. Ofta brukar dock denna statistik revideras upp, bl a p g a retroaktiva betalningar. Våra siffror i tabellen ovan kan således komma att revideras upp när den definitiva statistiken föreligger. Som jämförelse kan nämnas att KI:s bedömning av timförtjänstutvecklingen för 1999 är något högre (2,5 procent) än för industrin i tabellen ovan medan bedömningen är densamma (3,4 procent) för hela arbetsmarknaden. Motsvarande siffror för år 2000 är 3,6 procent resp 3,9 procent totalt sett. Det betyder att löneökningarna inom industrin i så fall skulle uppgå till 10,6 procent totalt över avtalsperioden och till 3,4 procent per år.

Den genomsnittliga löneutvecklingen för andra avtalsområden förefaller i huvudsak ha följt mönstret från Industriavtalet. Dock ligger utfallet för övriga näringslivssektorer enligt förtjänststatistiken något över industrisektorns. Det beräknade utfallet för samtliga avtalsområden är cirka 3½ procent per år i genomsnitt mellan 1997 och 2000.

Vår andra källa för analys av löneutvecklingen de senaste åren är SAF-statistiken. Utfallet kan av naturliga skäl ännu inte beräknas för hela avtalsperioden 1998-2000. Däremot har vi fått tillgång till data som rör de två första åren. Statistikens uppläggning gör det inte möjligt att (som i förtjänststatistiken) jämföra årsgenomsnitt. Lönenivåerna 1997 och 1998 avser för tjänstemän augusti månad och för arbetare andra kvartalet. Mätperioden 1999 är september-oktober.

Sammanlagt har vi information om 549 000 personer som berörts av avtal inom ramen för Industriavtalet.¹ För 165 000 personer har vi information om lönenivån för endast ett av åren, medan information för två år finns för 167 000 personer. Slutligen finns tre eller flera observationer för 217 000 personer.²

Enligt våra beräkningar var lönenivån 1999 i genomsnitt 7,3 procent högre än 1997, se tabell 3.2. Det motsvarar en årlig ökningstakt på 3,6 procent, det vill säga något högre än den som uppmätts i förtjänststatistiken (3,1-3,4 procent). Det är viktigt att understryka att ingen av dessa två skattningar tar hänsyn till förändringar i arbetskraftens sammansättning. Det kan till exempel innebära:

- att en del personer tillkommer medan andra lämnat arbetet inom industrin;
- att de som finns kvar blivit äldre och har längre yrkeserfarenhet,
- att en del har bytt yrke t ex över gränsen mellan arbetare och tjänstemän.

¹ Det finns ett separat appendix till denna rapport som mer exakt beskriver data, urval, variabeldefinitioner, skattningsmetoder etc. De som är intresserade av att ta del av detta appendix kan kontakta henry.ohlsson@economics.gu.se.

² En person kan ha flera observationer under en mätperiod t ex därför att han/hon har haft flera arbeten eller bytt arbete under mätperioden.

Man har tidigare förmodat att den första typen av ”struktureffekt” i de flesta fall tenderar att dra ner lönehöjningen i genomsnitt för kollektivet, eftersom de nyanställda i medeltal antagits ha lägre lön. Som visas nedan tyder emellertid våra resultat snarast på att effekten de senaste åren har varit den motsatta. De två andra faktorerna får i allmänhet antas leda till att den statistiskt observerade höjningen av genomsnittslönen blir högre än den löneökning som faktiskt uppkommit för personal med samma erfarenhet och samma arbetsuppgifter. De skattningar av justerad löneökning, som redovisas i tabellen, är avsedda att belysa löneutvecklingen ”rensad” för de nämnda struktureffekterna.

Tabell 3.2 Löneutveckling inom industrin 1998 och 1999, procentuell förändring

	1998	1999	Totalt 1998-99	Genomsnitt
Samtliga observationer				
ojusterat	3,1	4,1	7,3	3,6
justerat för ålder	2,9	3,9	7,0	3,4
justerat för ålder, kategori	2,2	3,5	5,8	2,8
justerat för ålder, kategori, kön	1,9	3,7	5,7	2,8
justerat för ålder, kategori, kön, län	1,9	3,6	5,6	2,8
Individuella ökning				
ojusterat	2,8	4,0	6,9	3,4
justerat för ålder, årseffekt	3,0	4,3	7,5	3,7
justerat för ålder, årseffekt	2,4	3,6	6,1	3,0

Källa: Egna beräkningar

Om vi tar hänsyn till, och justerar för, att lönehöjningarna kan ha påverkats av förskjutningar i åldersstrukturen för industrianställda, visar det sig att den genomsnittliga löneökningen mellan 1997 och 1999 sjunker till 3,4 procent per år. En väsentligt större effekt uppkommer, om vi också justerar för förändringar i den yrkesmässiga sammansättningen mellan arbetare och tjänstemän. Löneökningstakten blir då 2,8 procent per år, det vill säga densamma som förutsattes i industriavtalen. Med tanke på olikheter i mätperiod och andra felkällor bör man inte dra alltför stora växlar på den överensstämmelsen. Däremot ger beräkningarna starkt stöd för hypotesen att strukturförändringar - då det gäller såväl arbetskraftens sammansättning som fördelningen mellan yrken - har bidragit till att höja de ökningstal för kollektivet av industrianställda, som observeras t ex i SCB:s förtjänststatistik.

Vi kan även ta hänsyn till förändringar i arbetskraftens köns- och regionala fördelning. Som framgår av tabellen ger dock justering för dessa faktorer ingen nämnvärd effekt på de skattade löneökningstalen för den aktuella perioden.

Slutligen ger våra data möjlighet att beräkna den genomsnittliga löneökningstakten för enskilda individer. I det fallet jämför vi således lönenivåer olika år för samma person, medan vi tidigare jämförde lönenivåer som inte nödvändigtvis gäller samma personer.

Vi kan beräkna löneökningar för 379 000 personer.³ För dessa var lönenivån 1999 i genomsnitt 6,9 procent högre än 1997. Det motsvarar en årlig ökningstakt på 3,4 procent, något lägre än den

³ Antalet observationer är 970 000 vilket innebär att vi i genomsnitt har 2,6 observationer per person.

som registrerades för kollektivet industrianställda utifrån samtliga observationer. Slutsatsen blir att de personer som kommit in i industrins arbetskraft de senaste åren haft högre löner än de personer som lämnat den under samma period.

Det är också möjligt att justera beräkningen av den individuella ökningstakten för individens ålder. Skattningen blir då något högre. Problemet är att det i detta fall inte omedelbart går att ta hänsyn till det triviala faktum att alla varje år blir ett år äldre. Vi uppskattar att denna årseffekt motsvarar cirka 0,7 procent i årlig löneökningstakt. Detta innebär att den individuella löneökningstakten är lägre om man tar hänsyn till förändringar i åldersstrukturen.

De viktigaste slutsatserna av våra beräkningar utifrån SAF-statistiken är att:

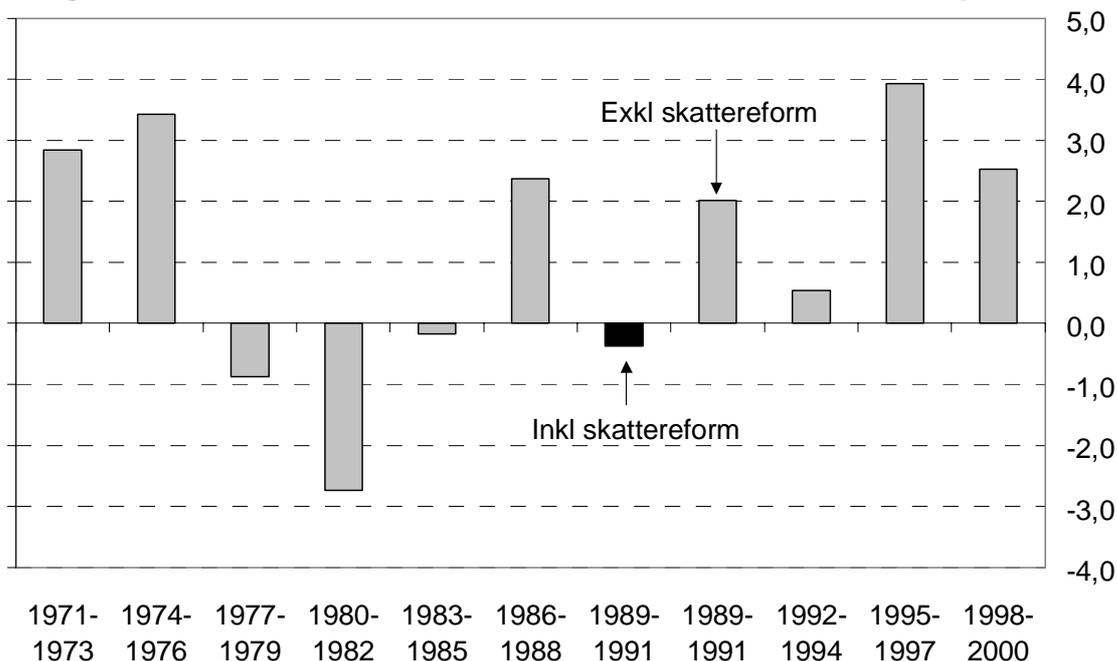
- den genomsnittliga löneökningen för individer som berörs av uppgörelserna inom ramen för Industriavtalet är lägre än vad som framkommer vid skattningar som bortser från individeffekter,
- den genomsnittliga löneökningen är lägre, om beräkningen justeras för förändringar av ålders- och yrkesstruktur.

3.2 Priser och reallöner

Ett huvudtema i vår första rapport, IER (1997a), var övergången från en höginflationsekonomi till en ekonomi med stabilt låg inflationsbenägenhet. Utvecklingen de senaste åren visar att låginflationsekonomi nu kan betraktas som fast etablerad i Sverige. Konsumentprisernas ökningstakt har varit extremt låg – mindre än en procent per år i genomsnitt under avtalsperioden 1998-2000. Den senaste tidens starka efterfrågetillväxt har redan föranlett Riksbanken att anpassa räntenivån uppåt, trots att den uppmätta inflationen fortfarande ligger klart under 2-procentsnormen. Även om inflationstakten kan väntas stiga något de närmaste åren, kan man inte förutse tolv månaderstal nämnvärt över 2 procent.

Den låga inflationstakten har bidragit till att reallönerna i industrin och andra delar av den svenska ekonomin har stigit kraftigt. I genomsnitt över de tre avtalsåren rör det sig om en reallönetillväxt på 2,5-3 procent per år.

Diagram 3.1 Reallönetillväxt för industrianställda under olika treårsperioder

Vi har tidigare framhållit att låginflationsekonomin skapar förutsättningar för att uppnå en god reallöneutveckling vid måttliga nominella löneökningar. Som visades i avsnitt 2.1 har de industrianställdas reallöner under perioden 1992-1999 kunnat höjas med nära 2½ procent per år i genomsnitt vid en ökningstakt för de nominella lönerna på något under 4 procent per år. Det kan jämföras med 1980-talet, då ökningstakten för nominella löner var dubbelt så hög men reallöne-tillväxten låg nära noll. Den extremt snabba reallönetillväxten under de två senaste avtalsperioderna illustreras i diagram 3.1. Observera att det är reallönen före skatt som redovisas i diagrammet. (Reallönen efter skatt blev t ex betydligt lägre än före skatt under saneringsåren 1995-1997).

När det gäller den reala köpkraftsutvecklingen (efter skatt) för löntagarna under den senaste avtalsperioden, förstärks det gynnsamma sambandet ytterligare genom att utrymmet för skattesänkningar blir större vid en låg ökningstakt för nominallöner och priser. Det är en viktig komponent i betingelserna för den kommande avtalsperioden. Samtidigt måste understrykas att de senaste årens reallöneökningar är exceptionella. De har varit möjliga endast från ett utgångsläge där en period med extrem produktivitetstillväxt och undervärderad valuta skapat ovanligt hög lönsamhet i industrin och andra delar av näringslivet. Det finns visserligen förutsättningar för fortsatt höjning av reallönerna de närmaste åren, men troligen inte i den takt som registrerats under senare hälften av 1990-talet (se vidare diskussionen i avsnitt 5).

3.3 Utvecklingen inom industrin

Arbetsproduktiviteten är, vid sidan av lönebildningen, den viktigaste bestämningsfaktorn för företagets kostnadsutveckling. Såväl under krisåren 1991-1993 som under den därpå följande återhämtningsfasen steg arbetsproduktiviteten, det vill säga produktionen per arbetstimme, mycket snabbt (se tabell 3.3).

Tabell 3.3 Produktions-, sysselsättnings- och produktivetsutveckling i industrin

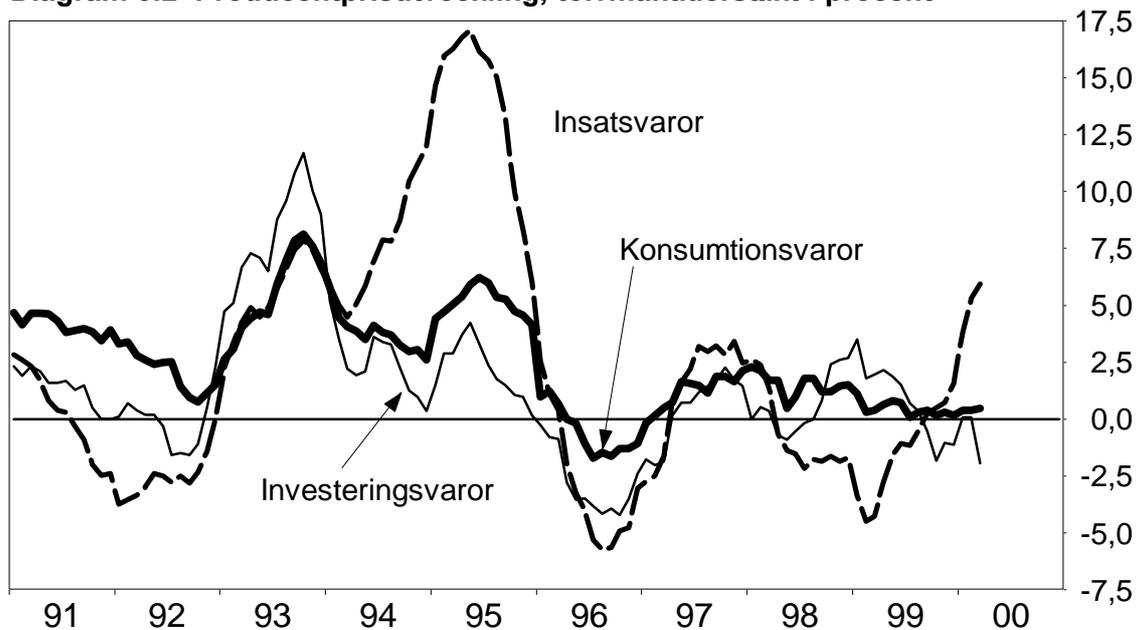
Årlig procentuell förändring	1990-1993	1993-1997	1997-2000
Produktionsvolym	-1,3	7,7	4,7
Sysselsättning, timmar	-6,0	2,7	1,7
Arbetsproduktivitet	5,0	4,9	2,9

Perioden 1991-1997 var emellertid extrem med mycket snabb strukturomvandling och utslagning av arbetsställen. Antalet sysselsatta i den svenska industrin var 1997 cirka 170 000 lägre än 1990, trots att produktionsvolymen ökat med drygt 25 procent under perioden.

Efter 1997 har industrin kommit in i en mer normal tillväxtfas med stigande sysselsättning och en produktivitetstillväxt i storleksordningen 3 procent per år. För de närmaste fem åren räknar KI med att produktionen per arbetad timme i industrin kan stiga med knappt 3½ procent per år.

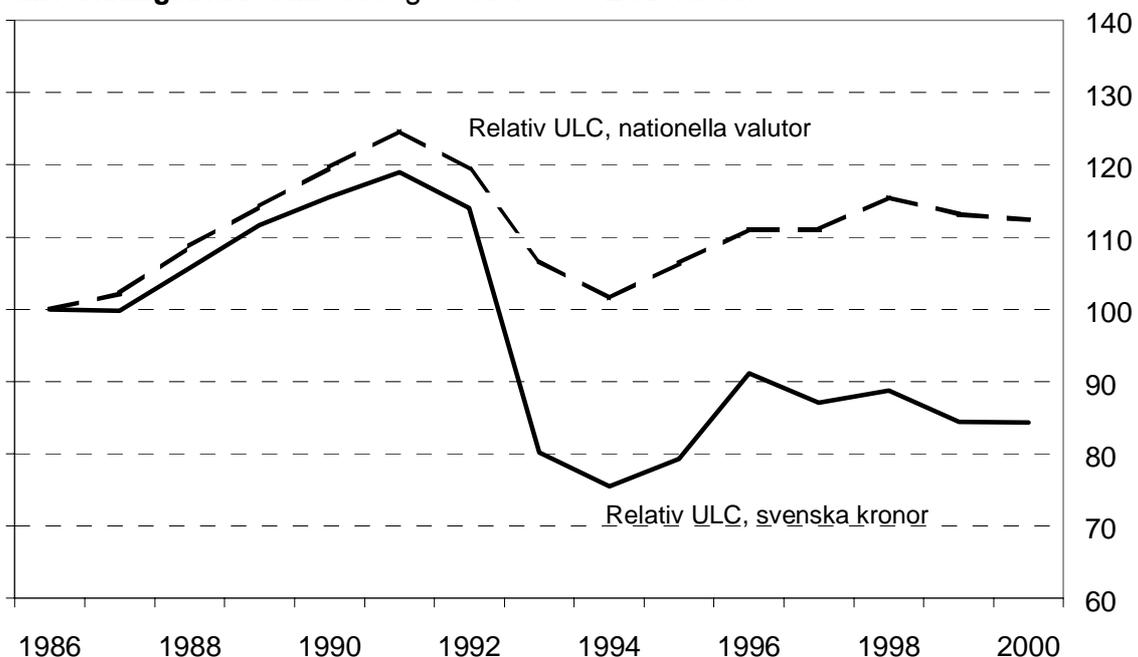
Prisutvecklingen för industriprodukter har varit mycket dämpad från mitten av 1990-talet, vilket klart framgår av diagram 3.2. Exportpriserna steg kraftigt de tre åren närmast efter deprecieringen av kronan 1992. Trots att priserna sedan vände nedåt, var exportprisnivån 1997 drygt 12 procent högre än 1992. Tillsammans med den snabba produktivitetstillväxten medförde detta en kraftig förbättring av företagets lönsamhet från 1992 års bottenivå.

Diagram 3.2 Producentprisutveckling, tolvmånaderstakt i procent

Exportpriserna steg kraftigt de tre åren närmast efter deprecieringen av kronan 1992. Trots att priserna sedan vände nedåt, var exportprisnivån 1997 drygt 12 procent högre än 1992. Tillsammans med den snabba produktivitetstillväxten medförde detta en kraftig förbättring av företagens lönsamhet från 1992 års bottennivå, trots att lönerna höjdes relativt kraftigt i mitten av 1990-talet.

Diagram 3.3 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet (ULC) i tillverkningsindustrin. Sverige relativt 11 OECD-länder

Under avtalsperioden 1998-2000 har industrins exportpriser utvecklats svagt – i genomsnitt beräknas de nu t.o.m. vara något lägre än 1997. Jämfört med konkurrentländerna har de svenska industriföretagens kostnadsläge förbättrats med närmare 2 procent per år under avtalsperioden (se diagram 3.3). Den förbättringen förklaras dock till stor del av att den svenska valutan har deprecierats i förhållande till konkurrentländernas. De svenska exportpriserna har sänkts något i förhållande till

utländska konkurrenters priser. Det har bidragit till en fortsatt stark volymtillväxt för svensk varuexport; en ökning med cirka 6½ procent per år mellan 1997 och 2000. Industrins produktionskapacitet och produktionsvolym har fortsatt att växa i relativt snabb takt under avtalsperioden.

I tabell 3.4 redovisas hur industriföretagens bruttovinstandel (bruttovinst som andel av förädlingsvärdet) har utvecklats sedan slutet av 1980-talet. Siffrorna före 1993 är ungefärliga beroende på att omläggningen av nationalräkenskaperna försvårar jämförelser.

Tabell 3.4 Bruttovinstandelar i industrin, procent av förädlingsvärdet

Period	Procent
1981-1983	25
1984-1989	32
1990-1992	25,5
1993-1995	38,9
1996-1997	35,9
1998-2000	32,9

Den återhållsamma löneutvecklingen har bidragit till att vinstmarginalerna hållits uppe relativt väl, trots en svag prisutveckling. Bruttovinstandelen har visserligen fallit betydligt från toppnivån åren efter 1992 års depreciering, men den är fortfarande något högre än under senare hälften av 1980-talet (och givetvis markant högre än under krisperioderna 1981-83 resp 1990-92).

Vid sidan av tillgången på arbetskraft är realkapitalbildningen den viktigaste bestämningsfaktorn för produktionskapacitetens utveckling. Under krisåren 1991-1993 minskade industrins netto-kapitalstock, och ännu 1994 låg nettoinvesteringarna nära noll. Utvecklingen därefter av investeringar och kapitalstock belyses i tabell 3.5. Investeringsutvecklingen har varit klart positiv och inneburit att industrins kapitalstock har ökat med cirka 3 procent per år, vilket kan jämföras med en sysselsättningsökning (i timmar) med knappt 2 procent per år.

Tabell 3.5 Industrins investeringar och kapitalstock, mdr kr i 1998 års referenspriser

	1994	1998	2000
Bruttoinvesteringar	40,0	60,2	64,7
Nettoinvesteringar	- 0,3	16,4	16,0
Nettokapitalstock vid början av resp år	424,2	460,7	508,9

3.4 Sysselsättningsutveckling och brist på arbetskraft

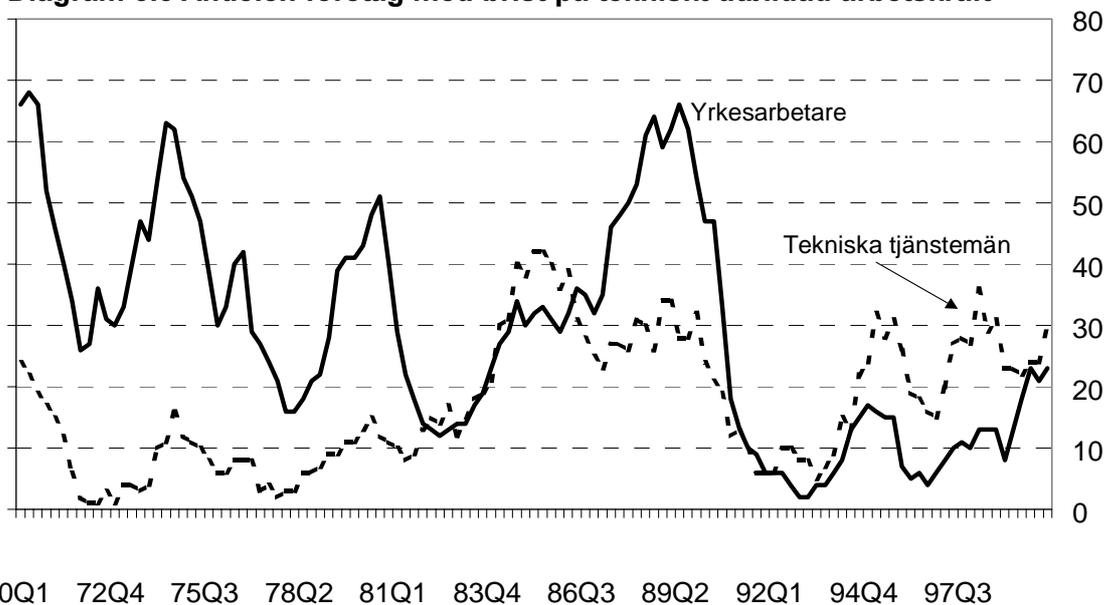
Efter den dramatiska nedgången i antalet industrissysselsatta under krisåren 1991-1993 – en minskning med cirka en femtedel eller 200 000 personer – har en viss återhämtning skett. Antalet sysselsatta i industrin beräknas i år bli cirka 780 000 att jämföras med cirka 710 000 bottenåren 1993 och 1994. Ungefär en tredjedel av nedgången har alltså återhämtats.

Under den innevarande avtalsperioden ökar antalet sysselsatta i relativt jämn takt, med ungefär 12 000 eller 1½ procent per år. Det är en något lägre ökningstakt än för antalet arbetade timmar, vilket förklaras av att medelarbetstiden för industrianställda steg i början av perioden. Ökningstakten för industrin är något lägre än för antalet sysselsatta i hela ekonomin. Det förklaras av höga ökningstal (över 3 procent per år) i byggsektorn och den privata tjänsteproduktionen. Däremot växer sysselsättningen långsammare i den offentliga sektorn än i industrin.

En av de viktigaste frågorna, när det gäller att bedöma utsikterna för fortsatt sysselsättnings-tillväxt, är möjligheterna att undvika svåra bristsituationer i fråga om starkt efterfrågade kategorier arbetskraft. Om sådana flaskhalsproblem uppkommer, och arbetsmarknaden blir ”överhettad”, rubbas balansen i ekonomin. Inflationstakt och räntor stiger, konkurrenskraften försvagas och tillväxten vänds i recession (jämför diskussionen av alternativet B i avsnitt 5 nedan).

En viktig indikator, när det gäller balansläget och ”matchningen” på olika delar av arbetsmarknaden, är de bristtal för bl a tekniskt utbildad personal, som redovisas i KI:s konjunkturbarometer. Utvecklingen av andelen företag som redovisar brist på den aktuella kategorin arbetskraft – fram till mars i år framgår av diagram 3.5.

Diagram 3.5 Andelen företag med brist på tekniskt utbildad arbetskraft

Någon markant höjning av bristtalen för industrin som helhet har inte skett under de två senaste åren. Skillnaderna är dock stora mellan olika delar av industrin. Så rapporterar exempelvis mer än hälften av företagen inom verkstads- och annan investeringsvaruindustri att det nu råder brist på tekniska tjänstemän, medan motsvarande andel i andra delar av industrin ligger kring en femtedel. Mycket höga bristtal för personal med branchspecifik kompetens noteras samtidigt för ”industrinära” tjänstebranscher som t ex datakonsulter och annan uppdragsverksamhet.

4. Förutsättningar för lönebildningen i början av 2000-talet

I detta avsnitt skall vi behandla ett antal förutsättningar som kan komma att vara viktiga för den kommande avtalsrörelse inom industrin.

- Det gäller Sveriges integration i det nya Europa som är på väg att växa fram; vår väg mot EMU, sambanden mellan lönebildningen i EU och Sverige samt hur sysselsättnings- och kompetensutvecklingspolitiken på EU-nivån påverkar Sverige.
- En annan frågeställning är hur stor risken är för överhettnings- och inflationsproblem i den svenska ekonomin under de närmaste åren samt hur penning- och finanspolitiken kommer att föras i en sådan situation.
- ”Den nya ekonomin” är ett uttryck som nästan är på väg att bli utslitet. De snabba förändringar som skett handlar inte bara om den tekniska utvecklingen utan det finns en rad institutionella förhållanden som påverkar industrin och dess lönebildning. ”Den gamla ekonomin” är enligt vår mening ett irrelevant begrepp. Det är bättre att tala om ”den nya industrin” som är på väg in i en värld där informationstekniken och de globala elektroniska nätverken används alltmer. Industrins förutsättningar är också påtagligt annorlunda än tidigare genom att marknadsbetingelser och organisation har förändrats på ett grundläggande sätt.

4.1 Sveriges integration i det nya Europa

Inget snabbspår för Sverige in i EMU

I vår rapport från mars 1999, IER (1999), såg vi det som sannolikt att Sverige skulle kunna komma med i EMU relativt snabbt och att det politiska beslutet skulle tas redan i år. Detta skulle i så fall ha inneburit att Sverige kunnat komma med i EMU fullt ut från början av 2002 då sedlar och mynt introduceras inom euroområdet. I praktiken skulle ett sådant scenario emellertid också ha betytt att Sverige skulle ha bytt växelkursregim från rörlig till fast växelkurs redan från och med hösten 2000. Det ter sig nämligen naturligt att med en anknytning till EU:s valutasystem (ERM 2-systemet) så snart det politiska beslutet fattats. Ett svenskt inträde i ERM 2 strax efter en folkomröstning innebär att en centralkurs fastställs i förhållande till euron och till euroländernas valutor. Runt centralkursen tillåts kurserna visserligen variera, men den centralkurs som fastställs blir troligen de facto Sveriges framtida eurokurs.

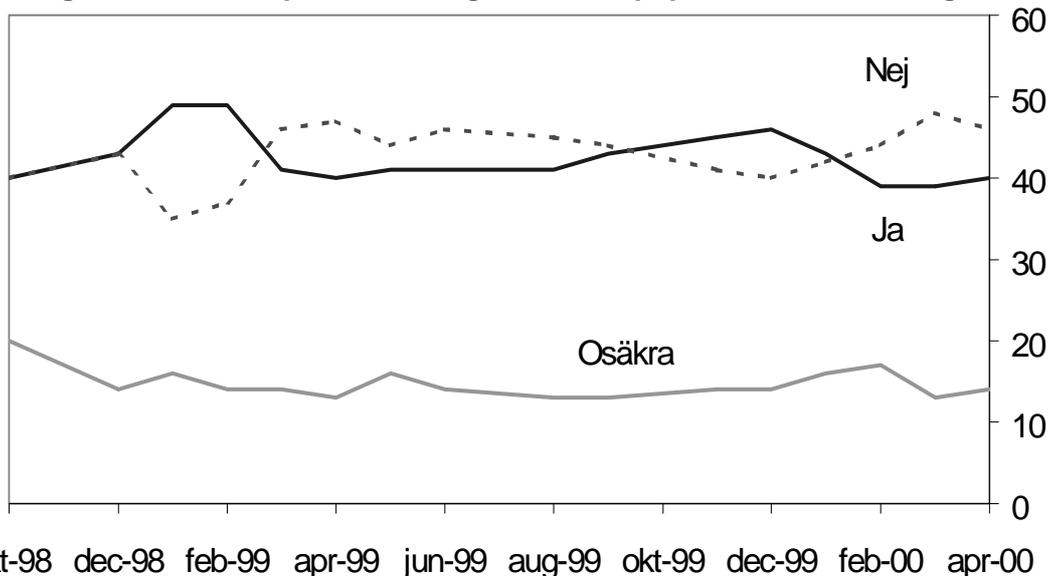
Innebörden av detta scenario skulle således ha varit att industrins kommande avtalsrörelse 2000/2001 genomförts i ett läge där Sverige redan då hade gått över till fast växelkursregim. Det skulle ha inneburit att ansvaret för penningpolitiken förts över till den europeiska centralbanken, ECB, och att ansvaret för stabiliseringen av ekonomin vilat på finanspolitiken. Mot den bakgrunden diskuterade vi de krav som skulle ställas i lönebildningen då växelkursen inte längre kan röra sig mot merparten av våra handelspartners. Den uppenbara effekten vid ett svenskt medlemskap i EMU är att det då krävs större flexibilitet i lönebildningen och på arbetsmarknaden när automatiska växelkursförändringar inte längre utgör den stabiliserande mekanismen. Kraven kan dels avse arbetskraftens rörlighet, dels ökad variabilitet för de nominella lönerna. Dessa generella slutsatser gäller i princip fortfarande och därför kan vi hänvisa till vår rapport från mars 1999.

Idag gör vi emellertid en helt annan bedömning av tidsschemat beroende på att den politiska processen tagit en annan väg jämfört med vad som föreföll troligt för ett år sedan. Tidtabellen för en svensk EMU-anslutning har sålunda förskjutits framåt i tiden. Opinionen i Sverige är också betydligt mera avvaktande gentemot EMU än direkt efter att euron hade introducerats. En folkomröstning redan i år har avvisats av statsministern på grund av att Sveriges

ordförandeskap i EU första halvåret 2001 kräver omfattande förberedelser. Det är uteslutet att ha folkomröstning under själva ordförandeperioden.

Ett politiskt avgörande senare under 2001 kan dock inte uteslutas, särskilt om opinionen skulle svänga om kraftigt till EMU:s förmån. Greklands troliga anslutning till EMU och om folkomröstningen i Danmark i september i år skulle innebära ett ja till EMU är faktorer som kan vända svenskarnas inställning till EMU. Ju närmare vi kommer riksdagsvalet 2002, desto lägre blir dock sannolikheten att den socialdemokratiska regeringen skall välja att driva EMU-frågan.

Diagram 4.1 EMU-opinionen enligt Demoskop, procent av de tillfrågade

Snabbspåret in i EMU redan från och med 2002 har därför mycket liten sannolikhet idag. I stället står det klart efter socialdemokraternas extra partikongress i mars att huvudspåret är ett politiskt avgörande via en folkomröstning först efter ordinarie riksdagsvalet i september 2002. Den tidigaste tidpunkt en folkomröstning kan ske efter valet torde vara i november 2002. Vid en anslutning till ERM 2 i början av 2003 tar det troligen cirka två år innan Sverige kommer med i EMU. För det första kräver EU troligen att Sverige är ansluten till ERM 2 minst ett och ett halvt år. För det andra behöver svenska myndigheter och institutioner förbereda olika administrativa system för EMU-medlemskapet.

Slutsatsen är att ett alternativ då Sverige kan komma med i EMU-systemet från och med början av 2005 ter sig som det sannolikaste idag. En anslutning från och med januari 2004 eller senare under detta år förefaller vara mindre sannolikt då det antingen kräver kortare förberedelse- och provotid inför EMU-medlemskapet, eller att det politiska beslutet i Sverige tas före valet 2002.

För industrins lönerörelse blir då den självklara slutsatsen att ett industriavtal får slutas under förutsättningen att Sverige kommer att bibehålla en rörlig växelkursregim under de närmaste 3-4 åren och där Riksbanken kommer att ha full frihet att kunna agera för att upprätthålla prisstabiliteten.

Löneutvecklingen i Europa

Den internationella löneökningstakten, särskilt hos våra stora handelspartners inom Europa och EU, är en annan viktig aspekt inför den kommande lönerörelsen. Det har på finansmarknaderna och hos ECB funnits en oro över att den inflationstopp som orsakats av oljepriset skulle ge upphov till höga lönekrav i den tyska lönerörelsen. IG Metalls ursprungliga lönekrav var också

högt, hela 5,5 procent. Det slutliga resultatet av förhandlingarna hamnade dock betydligt lägre. Enligt avtalet höjs lönerna med 3 procent i maj 2000 och med ytterligare 2,1 procent i maj 2001. Löneuppgörelsen gäller till och med februari 2002. Avtalen i andra branscher i Tyskland har också varit måttliga, till exempel i banksektorn där löneökningarna ligger kvar under 2 procent. I byggnadsbranschen blev höjningen 2 procent både för innevarande året och nästa år. I den kemiska industrin stiger lönerna med drygt 2 procent både för 2000 och 2001.

Den tyska metallindustrins avtal kommer med stor sannolikhet att fungera som vägvisare för övriga privata branscher och den offentliga sektorn. I sin helhet steg lönerna i Tyskland med i medeltal med 2,4 procent förra året. Med utgångspunkt från de nya avtalen finns det ingen orsak att vänta sig att lönehöjningarna blir högre än under förra året.

I andra länder i euroområdet är förhandlingarna inte lika centraliserade som i Tyskland. I Frankrike är löneökningstakten i slutet av förra året uppe i cirka 3 procent. Övergången i år till 35 timmars arbetsvecka har i sig hållit tillbaka löneökningarna men samtidigt växer den franska ekonomin relativt starkt i likhet med sysselsättningen. I Italien ställer regeringen upp inflationsmål som sedan förhandlingarna i de olika branscherna utgår från, ett förhandlingssystem som kommer att testas under det närmaste åren. För innevarande år ser dock löneökningstakten ut att stanna vid blygsamma 2 procent.

Tabell 4.1 Löneökningstakten i euroområdet 1997-2000

	1997	1998	1999	2000
Euro11	2,4	1,8	2,2	2,5
Tyskland	1,8	2,0	2,4	2,4
Frankrike	2,5	2,4	2,7	2,8
Italien	3,4	2,3	1,0	2,0
Spanien	3,0	2,1	1,4	3,0
Nederländerna	2,2	-4,1	2,0	2,5
Finland	2,5	4,1	3,2	4,0

Källa: Eurostat och MeritaNordbanken

Sammantaget ser det ut som om löneökningstakten på hela arbetsmarknaden inom euroområdet stiger måttligt från 2,2 procent förra året till omkring 2,5 procent i år. Löneökningarna blir troligen något högre inom euroländernas industrisektorer, inte minst i Finland efter flera strejker. I Norge och Danmark har avtalsrörelser nyligen avslutats som beräknas resultera i lönekostnadsökningar på mellan 3 och 4 procent för industrin de närmaste åren. I Norge handlar det om ett treårigt avtalsförslag som i skrivande stund har avvisats. Det danska avtalet täcker hela fyra år och inkluderar såväl pensionsvillkor som arbetstidsförkortning.

4.2 Ökad inflation i Sverige - men fortsatt låg inflationsbenägenhet

För drygt ett år sedan noterades sjunkande årstakt för konsumentprisindex (KPI) i Sverige. Detta föranledde oss att till och med diskutera risken för deflation i vår rapport i mars förra året. Den genomsnittliga KPI-takten 1998 och 1999 stannade så lågt som vid 0,3-0,4 procent. Inflationsförväntningarna sjönk också ned till rekordlåga nivåer.

Denna extremt låga inflation 1998-1999 var emellertid inte ett bestående tillstånd. Flera tillfälliga faktorer hade påtagligt dämpande effekter på konsumentprisindex (KPI) under dessa år och förstärkte den mera permanenta prispressen via avregleringar och ökad konkurrens.

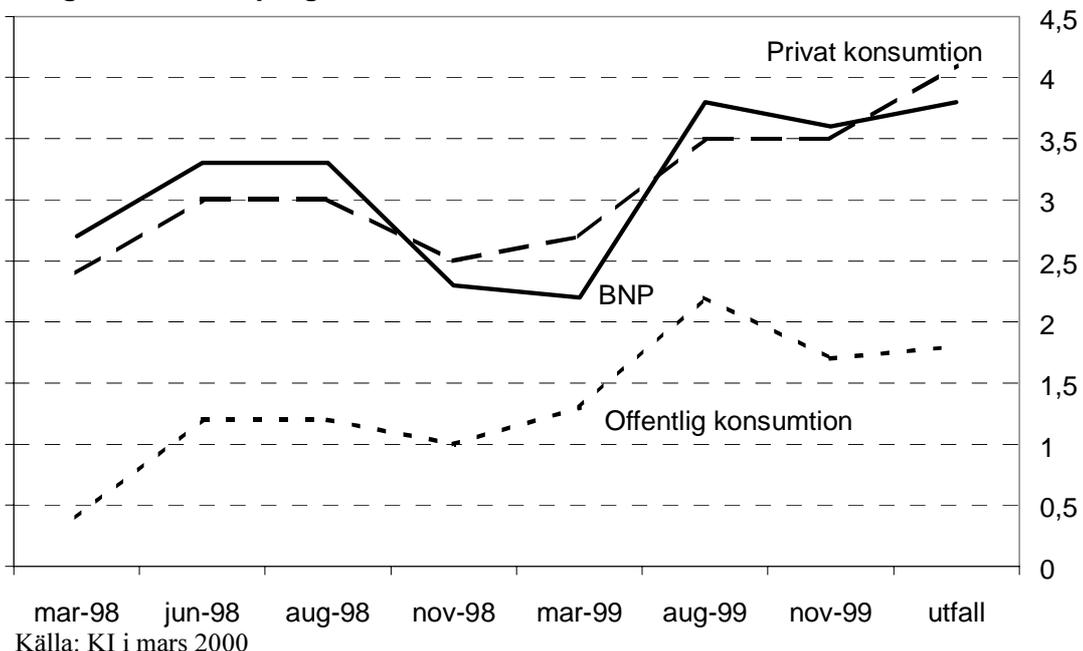
För det första inverkade kriserna i Asien och andra sk tillväxtekonomier på flera sätt under 1998 och 1999. Världsmarknadspriserna på olja och andra råvaror sjönk kraftigt i samband med Asienkrisen. Priserna på bearbetade industrivaror utvecklades också svagt på grund av avmattningen i världshandeln. Sammantaget pressades världsinflationen därför ned så att de internationella prisimpulserna till den svenska ekonomin blev obefintliga. Enbart prissänkningarna på bensin under vinterhalvåret 1998/99 drog ned KPI med cirka 0,5 procent.

För det andra föll räntorna till onormalt låga nivåer under Asienkrisen. De långa räntorna sjönk både till följd av sjunkande inflationsförväntningar och lägre realräntor. De korta räntorna drogs ned på grund av att centralbankerna sänkte styrräntorna. I Sverige sjönk reporäntan till som lägst 2,90 procent under förra året. Totalt sett bidrog räntenedgången till att sänka KPI-takten påtagligt under 1998 och 1999. Även förändrade indirekta skatter och subventioner påverkar ibland ökningstakten för KPI relativt kraftigt. Det gäller t ex förändringarna av tobaksskatten under 1997 och 1998.

När nu dessa engångseffekter försvinner eller vänds i sin motsats, kommer inflationsstatistiken därför att uppvisa mera normala siffror igen. I år beräknas KPI-takten uppgå till cirka 1,5 procent. Framöver kommer ökningstakten att tillta ytterligare av flera skäl.

Svensk ekonomi är nu inne i en stark tillväxtfas. Efter att Asienkrisen har blåst över förbättras den internationella konjunkturen stadigt, inte minst på våra stora exportmarknader i Västeuropa. Samtidigt utvecklas den inhemska marknaden snabbare efter de magra åren fram till 1998. Saneringen av de offentliga finanserna hade en dämpande effekt på både den offentliga verksamheten och på hushållens ekonomi. Nu är perioden med krympande offentlig konsumtion över. Stora överskott i de offentliga finanserna ger nu ett utrymme för skattesänkningar och utgiftsökningar som för närvarande ger en stimulans till den privata sektorn. Detta i motsats till under saneringsperioden 1993-1998. Mot den bakgrunden har olika bedömare, t ex KI, reviderat upp prognoserna för 1999 (se diagram 4.2). BNP-tillväxten förra året blev 3,8 procent och bedömningarna för i år ligger på en ökningstakt på mellan 3,8 och 4,5 procent. För åren därefter väntas en dämpning av BNP-tillväxten till 2,5-3,5 procent.

Diagram 4.2 KI:s prognoser för år 1999 och utfallet

Den realekonomiska utvecklingen med fortsatt hög efterfrågan bidrar till en viss ökning av det allmänna inflationstrycket. Vår bedömning är emellertid att inflationstalen kan väntas ligga kvar i närheten av inflationsmålet på 2 procent även under åren 2001-2003. Uppgången i oljepriserna har troligen redan kulminerat och priserna kan mycket väl falla tillbaka igen. Avregleringarna av el- och telemarknaden och ökad konkurrens inom flera sektorer i den svenska ekonomin, t ex inom bygg-, livsmedels- och transportsektorn, får dämpande effekter på prisutvecklingen även framöver. Informations-tekniken bidrar också till prispress via nya kommunikations- och distributionskanaler samt successivt ökad andel konsumtion över internet. Enligt Riksbankens bedömning kommer de sammantagna effekterna av olika avregleringar och handelsliberalisering att dämpa konsumentprisutvecklingen med mellan 0,1 och 0,3 procentenheter de kommande åren.

En ytterligare faktor som kommer att verka dämpande på inflationen är Riksbankens penningpolitik. Under Asienkrisen kan penningpolitiken ha bedömts stimulera den svenska ekonomin via allt lägre reporäntor. Denna period är nu över och Riksbanken har ”lättat på gasen” genom att höja reporäntan från 2,90 procent till 3,75 procent. Riksbanken har dock här ett pedagogiskt problem gentemot den breda allmänheten. Det inflationsmått som är etablerat och som observeras mest i media är KPI. Konsumentprisindex har fördelen att vara ett brett inflationsmått som kan användas för beskriva levnadskostnaderna på ett godtagbart sätt.¹ KPI har dock den nackdelen att det påverkas av såväl indirekta skatteförändringar (finanspolitik) som av förändrade styrräntor (penningpolitik). Det betyder att Riksbankens egna penningpolitiska åtgärder påverkar själva målvariabeln KPI. När reporäntan höjs för att kyla ned ekonomin och dämpa inflationstrycket registreras stigande inflation enligt KPI. Och som påpekats ovan bidrog räntenedgången 1997-1999 till att sänka KPI.

Mot den bakgrunden har Riksbanken introducerat ett nytt inflationsmått på den s k underliggande inflationen (KPI exklusive effekterna av indirekta skatter och subventioner samt ränteförändringar), UNDI_X. De penningpolitiska besluten grundas på prognoser av UNDI_X de närmaste 18 månaderna som och inte på prognoser för KPI-utvecklingen.

Flertalet bedömare räknar idag med att reporäntan stiger med 75-150 räntepunkter under det närmaste ett till två åren. Detta syftar till att hålla UNDI_X ungefär på målet 2 procent. Slutsatsen blir då att räntehöjningarna kommer att höja KPI så att dess ökningstakt kommer att ligga något över ökningstakten för UNDI_X under det kommande året. Enligt KI:s prognos kommer öknings-takten för UNDI_X att stanna vid cirka 1,5 procent nästa år medan KPI-takten stiger till 1,9 procent vid slutet av 2001. Enligt Riksbankens senaste inflationsrapport väntas både KPI och UNDI_X ligga på 2,1 procent i början av 2002. Detta föranledde ingen ändring av reporäntan.

4.3 Europeiskt samarbete rörande utbildning, forskning och sysselsättning

I hela Europa ökar medvetenheten om behovet av att höja nivån och kvaliteten på utbildningen. En allt större tonvikt har lagts vid att befolkningen skall besitta en hög färdighetsnivå, detta som ett medel att nå sysselsättningsmålen. Den ökade globaliseringen och organisationsförändringar inom företagen har under senare år ställt krav på såväl regeringar och institutioner som arbetstägare och arbetsgivare för att nå detta mål. Samtidigt har personer med låg utbildning fått uppleva en gradvis försämring av sina möjligheter på arbetsmarknaden.²

EU har fastställt en rad riktlinjer i syfte att främja sysselsättning och utbildning. I huvudsak följer dessa riktlinjer de beslut och rekommendationer som tagits vid EU-möten bl a i Amsterdam

¹ Se t ex SOU 1999:124 Konsumentprisindex.

² Rapporten Steedman & McIntosh (2000) "Low skills: A problem for Europe" har nyligen överlämnats till Europeiska kommissionen, DGXII.

1997, Köln 1999 och Lissabon 2000. Ett viktigt mål är att skapa nya arbeten och ökad kunskap inom informations- och kommunikationsområdet.

Under senare år har samhället förändrats påtagligt genom en snabb teknisk profilering som vi återkommer till i ett senare avsnitt. En snabb utveckling har kunnat bevitnas inom ekonomin och i synnerhet inom den del som präglas av informationssamhället. Informations- och kommunikationssamhället har fått konsekvenser på Europas arbetsmarknader. Vi ser en snabbare produktivitet utveckling på många håll där ny teknik, nya företag och nya arbetssätt ställer alla krav på kunskapsutveckling. Den nya tekniken har också påverkat de flesta medarbetarens arbets-situation. Oberoende av arbetsuppgifter och arbetsplats har omvandlingstrycket varit stort och förändringarna många på alla nivåer. Behovet av utbildning har ökat i motsvarande grad.

Humankapitalet, d v s kunskaper och färdigheter, är avgörande för en fortsatt ekonomisk och teknisk utveckling. Inom varje enskilt land görs en rad satsningar på utbildning. I regel avsätts ungefär mellan 5 och 7 procent av BNP till utbildningsinsatser.

EU:s utbildningspolitik, som i hög grad påverkar Sverige, syftar till att höja utbildningsnivån i medlemsländerna samt att sprida kunskap och skapa nätverk för kunskap inom EU. EU driver en rad utbildnings- och forskningsprogram för att uppmuntra kunskapsutvecklingen. De nuvarande utbildningsprogrammen Sokrates (där Erasmus för högre utbildning ingår) och Leonardo da Vinci (yrkesutbildning) har avslutat sina första etapper (1994-1999). Sedan Sokrates startade 1995 har mer än 15 000 svenska studenter fått Erasmusstipendier för utlandsstudier. Det totala utbytet enligt Kommissionen visar att Sokrates har givit 1 miljon studenter, 90 000 lärare och 220 000 elever möjlighet till utbyten. I Leonardoprojektet som gäller yrkesutbildning och kompetensutveckling har 2 500 svenska studenter, unga arbetstagare och elever i grundläggande yrkesutbildning deltagit i praktik och utbytesprojekt.

Programmen – Sokrates och Leonardo da Vinci – förlängs till den 31 december 2006. Under sju år har nu dessa program 3 miljarder euro till sitt förfogande. Mer ansvar läggs nu på medlems-länderna vad gäller beslut om genomförandet. Detta ger möjligheter att närmare utforma dessa program efter medlemsländernas behov.

EU:s verksamhet inom forskningsområdet hålls samman av ramprogram. En av de största en-skilda posterna i EU:s budget, 15 miljarder euro, är avsatt till det 5:e ramprogrammet för forskning och teknisk utveckling. Intressant är att det nya ramprogrammet har färre men bredare delprogram än tidigare. Dessa är dessutom inriktade på olika samhällsfrågor som livskvalitet och förvaltning av resurser, ett användarvänligt informationssamhälle, konkurrenskraftig och hållbar tillväxt samt energi och miljöfrågor.

Amsterdamfördraget i juni 1997

Amsterdamfördragets ikraftträdande 1 maj 1999 innebär att EU:s sysselsättningssamarbete har stärkts.³ Samordning av sysselsättningspolitiken sker på grundval av gemensamma riktlinjer för sysselsättningen, nationella handlingsplaner, en årlig gemensam rapport från Kommissionen och Ministerrådet samt en möjlighet för rådet att avge rekommendationer till enskilda medlemsstater. Samtidigt skall medlemsstaterna varje år redogöra för de åtgärder som vidtagits för att öka sysselsättningen. I den svenska handlingsplanen för sysselsättningen betonas vikten av att stärka arbetskraftens kompetens och kunskapsnivå för att därigenom stimulera tillväxt och sysselsättning. För att nå detta har jämställdhetsfrågor, skattefrågor (förbättrade skattevillkor för små och medelstora företag) och stimulans för nyföretagande lyfts fram.

³ Årsboken *EU 1999*, Regeringskansliet (2000), ger en översikt av EU och dess verksamhetsområden.

Kölnfördraget i juli 1999

Kölnmötet har vidare stärkt sysselsättningsarbetet. En rapport om sysselsättningspakten har antagits. Denna betonar bl a att ett aktivt deltagande från arbetsmarknadens parter är av stor vikt för en framgångsrik sysselsättningsstrategi.

Resultatet av mötet var att kommissionen och medlemsstaterna uppmanades att undersöka

- Hur högre sysselsättning skall främjas i den arbetsintensiva delen av tjänstesektorn
- Hur målsättningar kan göras ännu effektivare
- Hur de nationella planerna kan förmedla en bättre bild av åtgärder som vidtas
- Hur förändringar i arbetets organisation och arbetstid kan bidra till att skapa nya arbetstillfällen

Lissabonmötet i mars 2000

Detta möte slog fast betydelsen av informations- och kommunikationstekniken och har lagt fram en rad förslag för Europa att nå en högre kunskapsnivå inom detta område. Mötet fastslog nya strategiska mål för att Europa skall klara informationssamhället. Mycket bygger på att satsa på forskning och utveckling. Informationstekniken är i fokus. För detta ämnar man också skapa fler och mer innehållsrika jobb och större social välfärd. Informationstekniken skall bli verklighet för alla. Medlemsländerna rekommenderas att lägga ner relativt sett större utgifter på utbildning, halvera antalet personer i åldrarna 18-24 som endast har grundskoleexamen, se till att skolor länkas upp till internet och att kunskap om informationstekniken sprids inom alla områden i samhället samt att system upprättas för att sprida högre utbildning och att underlätta mobilitet.⁴

4.4 Utbildningen i Sverige

I ett integrerat Europa påverkas Sverige alltmer av utvecklingen i omvärlden. Ett ökat utbyte av studenter och kunskap förändrar gradvis förutsättningarna och ställer nya krav på skolor och högskolor. Högskolor t ex blir mer internationaliserade. Det är viktigt att de kan ta emot de studenter som kommer från andra länder samtidigt som de också skall förbereda de studenter som skall studera utomlands. De utbildningsdirektiv som gäller i Europa skall också till en del tillämpas inom den svenska utbildningsvärlden. Mångfalden ger rika erfarenheter men ställer samtidigt många krav.

I Sverige har utbildningsnivån gradvis stigit under de senaste decennierna. Utbildningsmålet är att ytterligare höja utbildningsnivån för alla oberoende av ålder och tidigare utbildningserfarenhet. Utbildningsnivån är relativt sett hög upp till och med gymnasiekompetens totalt sett.

---

⁴ EU toppmötet i Lissabon i mars 2000 rekommenderar medlemsländerna:

1. A substantial increase in per capita investment in human resources;
2. The number of 18 to 24 years olds with only lower secondary level education who are not in further education or training should be halved in 2010;
3. Schools and training centres, all linked to the Internet, should be developed into multipurpose local learning centres accessible to all, using most appropriate methods to address a wide range of target groups; learning partnerships should be established between schools, training centres, firms and research facilities for their mutual benefit;
4. A European framework should define the new basic skills to be provided through lifelong learning; IT skills, foreign languages, technological culture, entrepreneurship and social skills; a European diploma for basic IT skills, with decentralised certification procedures, should be established in order to promote digital literacy throughout the Union;
5. Define, by end of 2000, the means for fostering the mobility of students, teachers and training and research staff both through making the best use of existing Community programmes (Socrates, Leonardo, Youth), by removing obstacles and through greater transparency in recognition of qualifications and periods of study and training; to take steps to remove obstacles to teacher's mobility by 2002 and to attract high quality teachers;
6. A common European format should be developed for curricula vitae to be used on a voluntary basis in order to facilitate mobility in helping the assessment of knowledge acquired, both by education and training establishments and by employers.

När det gäller högre utbildning är det främst 40-talisterna och de äldre medarbetarna som svarar för denna. Yngre generationer nådde lägre utbildningsnivåer än tidigare generationer under mitten av 1990-talet. Detta var ett svenskt fenomen och tvärtemot utvecklingen i de flesta andra europeiska länder under samma period. Samtidigt är enligt SCB-statistik andelen personer i arbetskraften som har eftergymnasial utbildning betydligt högre 1999 än 1990.

Under senare år har minst 60 000 nya utbildningsplatser skapats och flera nya högskolor kommit till. Regionalisering av högskolor och universitet har prioriterats även om det förs debatt härom på en rad olika håll. Satsningar görs för att minska utbildningsklyftorna mellan olika grupper, t ex mellan kvinnor och män, och främja i synnerhet grupper som traditionellt inte studerar vidare på högskolenivå.

Under 1990-talet har främst kortare utbildningsprogram på högskolor och universitet varit populära. Detta beror delvis på att allt fler äldre går kurser för att vidareutveckla sig och då inte direkt för att omskola sig. Denna tendens ser ut att till del ha brutits under senare år, men det är för tidigt att bedöma om trendbrottet blir varaktigt. Naturvetenskapliga och tekniska utbildningar har inte dragit till sig tillräckligt många studenter för att tillgodose den ökade efterfrågan på personal med sådana utbildningar. Samtidigt har en rad satsningar gjorts för att dra till sig både yngre och äldre studenter till dessa utbildningar.

Arbetsmarknadspolitiken syftar vidare till att höja kompetens och färdigheter även om den inte alltid direkt svarat mot den reella utbildningsefterfrågan på arbetsmarknaden. Därtill har företagen under senare delen av 1980-talet och till stor del under 1990-talet satsat fler resurser på medarbetarnas utbildning. I synnerhet görs stora satsningar på personalen inom de stora företagen. Satsningarna har uppmuntrats och till del initierats av övergången till plattare organisation och en rad andra organisationsförändringar inom företagen.

Som ett medel att bibehålla konkurrenskraft har i synnerhet stora företag satsat på företagsutbildning i samband med organisationsförändringar och internationalisering. De genomsnittliga utbildningsutgifterna per anställd steg trendmässigt från 1990 – knappt 4 000 kronor per anställd och år - fram till 1994 – knappt 7 000 kronor per anställd och år. De förblev därefter tämligen stabila fram till 1997 kring drygt 6 000 kronor per anställd och år inom tillverkningsindustrin (Planenkäten, Industriens utredningsinstitut och Industriförbundet).

Av 207 företag som genomfört utbildning år 1997 anger nära 50 procent att det främst är gruppen 25-44 år som får utbildning. Utbildningssatsningarna har i regel inneburit att medarbetare med exekutiva funktioner har fått generell träning samtidigt som medarbetare på verkstadsgolvet fått mer företagsspecifik utbildning.

Att mäta humankapitalets utveckling

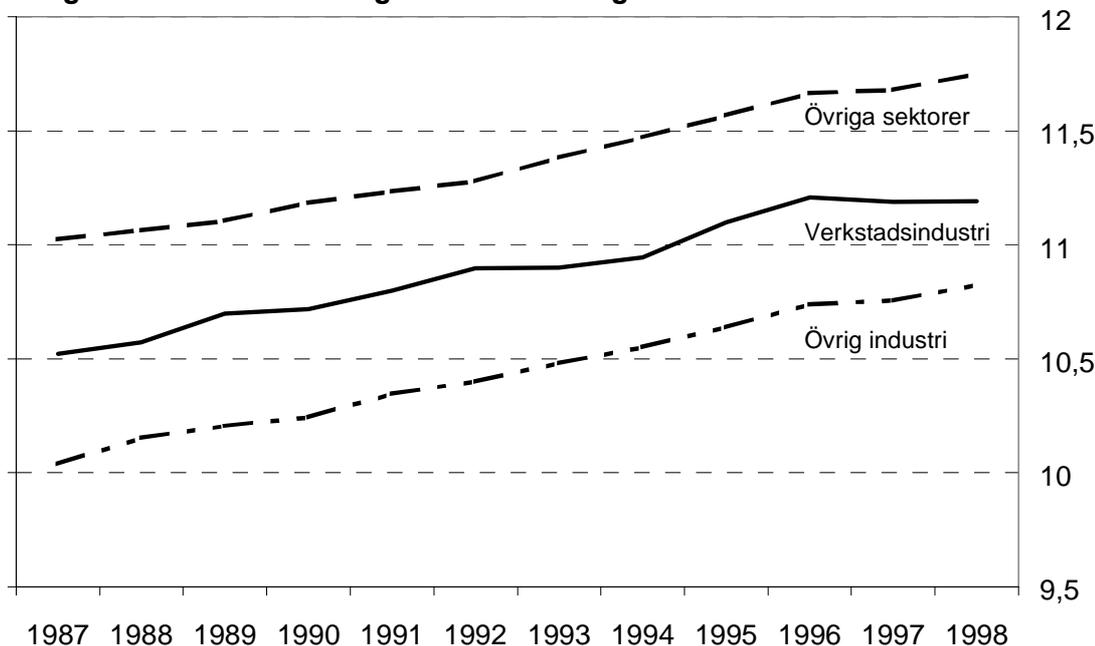
De verktyg och hjälpmedel som människor har i sitt arbete är av stor betydelse för deras produktivitet. Ju fler och bättre kapitalföremål desto större produktion. Men lika viktigt för produktiviteten är människors kunskaper och färdigheter. Kombinationen av humankapital och realkapital utgör tillsammans en förutsättning för produktionen. Humankapitalet har ökat i betydelse under senare år.

Det finns inga enkla och användningsfria sätt att mäta humankapitalets storlek och förändring över tiden. En fråga är vad som skall betraktas som humankapital, en annan hur de olika delarna skall värderas.

Ett sätt att fånga humankapitalets utveckling är att studera utvecklingen av längden av den formella skolutbildningen. Detta mått kan givetvis endast betraktas som en indikator. De svenska

arbetskraftsundersökningarna (AKU) redovisar data som kan användas för att beräkna det genomsnittliga antalet utbildningsår i grund-, gymnasie-, och högskola. Data täcker de senaste decennierna och finns uppdelade på olika näringsgrenar.

Diagram 4.3 Genomsnittligt antal utbildningsår

År 1987 hade de anställda i verkstadsindustrin i genomsnitt 10,5 års utbildning enligt Diagram 4.3. Motsvarande tal för de som arbetade i övrig industri var 0,5 år lägre. Industrins genomsnitt låg lägre än i övriga sektorer. Det genomsnittliga antalet år i utbildning i privat tjänstesektor och offentlig sektor sammantaget var 11 år.

Det finns data tillgängliga fram till 1998. Under denna period har antalet utbildningsår ökat trendmässigt i alla sektorer. Ökningarna uppgår till cirka 0,7 år. En anmärkningsvärd detalj som gäller verkstadsindustrin är emellertid att den trendmässiga ökningen verkar upphöra 1996. Det genomsnittliga antalet är därefter konstant i verkstadsindustrin medan ökningarna fortsätter i övrig industri och i övriga sektorer.

Utbildning och kompetensutveckling – vägen dit

Kompetensutveckling kräver en anpassning såväl på utbildnings- och arbetsmarknaden som inom företagen. Humankapitalet kan utökas och förbättras på olika sätt. Den traditionella skolan är det kanske viktigaste medlet att ge kunskaper och färdigheter, eller med andra ord att öka humankapitalet. Men även vidareutbildning och annan form av kompetensutveckling är viktigt. Humankapitalet kan således ökas genom det reguljära utbildningssystemet, genom intern företagsutbildning men också genom arbetsmarknadsutbildningen. Vidare kan människor också skaffa sig kunskaper helt enkelt genom den erfarenhet de får genom att arbeta. Ju längre erfarenhet desto större humankapital.

Det finns vissa utbildningsinsatser som är särskilt angelägna. Vi ser tre viktiga områden:

- Grundutbildning. En god bas är A och O och satsningar bör göras för att garantera en gedigen grundskoleutbildning. Eftersom utbildning är en kumulativ process är det viktigt att man så snart som möjligt får en bra grund och en garanterad framtida humankapitalförsörjning

- Spetsutbildning. Detta är viktigt för att ge möjlighet för innovationer och på så sätt bidra till nya arbeten, metoder, etc.
- Livslångt lärande. Utvecklingen på informations- och kommunikationsområdena gör det nödvändigt att alla fortlöpande får möjlighet att få de kunskaper som är nödvändiga för att kunna utnyttja de nya landvinningarna. Detta ställer bl a krav på företagsutbildningen.

Den framtida arbetsmarknaden ställer även andra krav på utbildningssystemet och då främst på högskolorna. Forskning och utveckling är nödvändig för att skapa nya arbetstillfällen och behålla/utveckla redan tillgängliga.

Om de ökade kraven på utbildnings- och arbetsmarknaderna kan uppfyllas beror på politikernas, elevers, studenters, företags och medarbetares vilja att lära, på goda incitament och marknadernas innovationsförmåga. Sådana lösningar kräver en underliggande anpassningsförmåga som möjliggör förändringar i den svenska ekonomin. En sådan anpassningsförmåga kan begränsas av:

- incitamentsstrukturen
- en åldrande befolkning – där många inte anser det vara lönsamt att vidareutbilda sig,
- arbetsmarknadslagstiftning – senioritetsregler t ex kan leda till en långsam humankapitalutveckling om äldre är negativa till utbildning och yngre inte kan komma in på arbetsmarknaden
- andra trögheter på arbetsmarknaden – höga ingångslöner och låg anpassningsförmåga kan ge problem.

En väl fungerande lönebildning kan ge avgörande bidrag till begränsningar av dessa slag. Industriavtalet kan efter tre års erfarenhet i dessa avseenden betraktas som en modell med goda framtidsutsikter.

Det är viktigt att ge incitament till utbildning såväl i skolan som i arbetslivet. Allt fler kommer sannolikt att behöva omskola sig i framtiden givet snabbheten med vilken dagens marknader förändras och de krav som ställs på medarbetarna. Industrins samarbetsavtal är ett exempel på en konstruktion som kan leda till skräddarsydda utbildningslösningar på bransch- och företagsnivå. Det finns stora möjligheter att så småningom finna vägar till att stimulera kompetensutveckling inom avtalskonstruktionen.

4.5 En dynamisk industri – ”den nya industrin”

”Den nya ekonomin” – främst ett amerikanskt begrepp men också gradvis ett nytt mönster i Europa – är ett uttryck som är på väg att bli utslitet innan en vedertagen definition har givits. I regel har den nya ekonomin likställts med informationsteknikens frammarsch. Den nya ekonomin handlar dock inte enbart om den tekniska utvecklingen utan också om en rad andra ekonomiska, politiska och institutionella förhållanden, bl a nya organisationsformer, ökad dynamik och ökade synergier inom industrin.

Industrin är informationsteknikens och de globala elektroniska nätverkens viktigaste användare. Industrieföretagen utgör omkring 60-70 procent av kundgruppen för IT-företagen. Den nya industrin är till stor del ett uttryck för lönebildningens nya förutsättningar och dess kännetecken är främst:

1. låg inflation
2. hög och uthållig tillväxt
3. snabba och ihållande produktivitetsökningar

4. förändrade samband mellan inflation och arbetslöshet — den arbetslöshetsnivå vid vilken inflationen börjar ta fart har de senaste åren blivit allt lägre
5. synergier i teknikutvecklingen

Dessa faktorer verkar i en värld av globalisering, organisationsförändringar, ny teknik och innovation, elektronisk handel etc. Produktivitetens utvecklingen kanaliseras delvis genom dessa förändringar samtidigt som utbildningskraven skärps. Ovan nämnda betingelser är avgörande för den nya industrin, där också skillnaden mellan vara och tjänst blivit alltmer subtil.

Den nya industrin är utsatt för en hög grad av konkurrens och fortsatta krav på anpassningsförmåga. Snabbt växande produktion sker inom informations- och kommunikationsområdet, bioteknik, hälsovårdsindustrin och det finansiella serviceområdet. Det sistnämnda området ser mycket snabba förändringar och nya produkter växer fram hela tiden. Även andra områden inom industrin påverkas av dessa förändringar och inom hela ekonomin ställs växande krav på utveckling och innovation för att bibehålla konkurrenskraften.

De nya arbetsområdena karaktäriseras alltmer av mindre enheter, utsatta för snabb omsättning av humankapital och stora krav på anpassningsförmåga. Arbetsuppgifterna är i regel mer omfattande, intressantare och täcker ett bredare område. Det är därför viktigt att kunna lära och lära om under den yrkesverksamma tiden samtidigt som basen är en hög utbildningsnivå. I regel krävs lägst dokumenterad gymnasiekompetens för att få ett arbete idag.

Nya tillämpningar växer fram som en kombination av tjänste- och varuproduktion. Informationstekniken spelar en viktig roll i denna utveckling. Under senare år har en rad småskaliga och humankapitalintensiva enheter och företag växt fram i en omvärld med möjligheter till kommunikation över stora avstånd, användarvänlighet och tillgänglighet.

Traditionella volymorienterade industrier som omfattas av denna typ av förändringar något långsammare, t ex delar av den svenska, stål-, massa- och pappersindustrin, kommer sannolikt också att utvecklas i likartad riktning. De är utsatta för konkurrens och den nya industrin bryter alltmer gamla mönster.

Utvecklingen i en inledningsfas är emellertid inte oproblematiske utan kan skapa en del obalanser. Medan den nya industrin erbjuder en rad arbeten är det i första hand för yngre och välutbildade medarbetare inom bl a informations- och kommunikationssektorn. I den nya industrin efterfrågas i allt större omfattning specialkunskaper inom olika områden.

Den nya industrin växer vidare snabbast i storstäderna. Temporärt innebär detta ökade regionala skillnader mellan olika områden och ett ökat tryck i storstäderna med potentiella flaskhalsar. Ekonomin kan bli delad mellan å ena sidan tätbefolkade storstadsområden där ny industri växer och å andra sidan mer traditionella, glesare befolkade områden som halkar efter i utveckling av ny industri.

Givet den nya industrins förutsättningar fungerar marknaderna annorlunda, management är viktigt med allt plattare organisationer och snabb informationsomsättning. Svenska företag har under en lång period – sedan sent 1980-tal - anpassat sig gradvis till modernare arbetsorganisation där hög utbildningsnivå är oundgänglig och omvandlingstrycket är högt. Alla i arbetskraften berörs av dessa förändringar. En rad europeiska studier pekar på svårigheterna att ta sig in på arbetsmarknaden för dem med lägre än gymnasiekompetens. Detta är också fallet i Sverige där efterfrågan på kvalificerad arbetskraft har blivit allt mer påtaglig.

Detta innebär att den nya industrin som är en integrerad del av dagens vardag kräver välutbildade och utbildningsbara medarbetare vilket i sig är ett utbildningsincitament. Ett annat är en god avkastning på utbildning. Avkastningen på högre utbildning i Sverige var kring 8 procent 1995 (data från Eurostat). Detta är förhållandevis lågt i jämförelse med det europeiska genomsnittet på kring 13 procent. Äldre behöver vidare incitament till vidareutbildning på företagen för att klara av de nya utmaningar som industrin i allt snabbare takt ställs inför.

Sverige har placerat sig väl inom det nya teknikområdet och har goda framtida möjligheter om kunskapsnivån utvecklas parallellt med den nya industrin. Det råder ett kreativt klimat för ny teknikutveckling. Sverige har framför allt varit framgångsrikt inom centrala högteknologiska branscher och har också relativt Europa en god position när det gäller datorvana och datorkultur.

IT-företagen har växt sedan 1992 med en svacka under åren 1995/1996 för att därefter se en mycket snabb omsättningstillväxt. I ett försök att ställa samman en rad olika faktorer, som datorer, mobiltelefoner, elektroniskhandel, offentlig IT-användning, som speglar länders position inom IT har Sverige haft en tätposition under åren 1997-2000. USA har under många år hållit en tätposition. Nyligen har den emellertid övertagits av Sverige enligt en studie som presenterades i februari 2000.⁵

Programvaruinvesteringarnas andel av de totala bruttoinvesteringarna har ökat de senaste fyra åren och uppgår idag till omkring 11 procent i Sverige. Det kan jämföras med knappt 10 procent i USA.⁶ IT-investeringarnas andel i sin helhet (hårdvara och mjukvara) i USA uppgår till drygt en fjärdedel av samtliga investeringar. Enligt Industriförbundet är andelen mjukvaruinvesteringar och hårdvaruinvesteringar i Sverige under åren 1995/96 åtminstone lika hög som i USA. De mjuka investeringarna – som kan mätas på olika sätt – har ökat och utgör en stor del av samtliga industriinvesteringar.

IT-sektorn växer, under andra kvartalet 1999 uppgick antalet anställda inom denna sektor till omkring 200 000 eller 5 procent av den totala sysselsättningen. Samtidigt svarar IT-sektorn för knappt 60 000 eller 20 procent av det totala antalet nya arbeten inom det privata näringslivet under perioden 1993-1999.⁷

---

⁵ Dessa jämförelser görs av företaget IDC och omfattar ett 50-tal länder.

⁶ Industriförbundet (2000).

⁷ Industriförbundet (2000).

5. Löneutvecklingens inverkan på tillväxt och sysselsättning

5.1 Tre scenarier

I rådets andra rapport från december 1997, IER (1997) redovisades bl a simuleringar för hela ekonomin, som belyser skillnaderna mellan olika löneökningalternativ vad gäller effekter på sysselsättning, produktionstillväxt och andra ”nyckeltal”. Kalkylerna genomfördes med hjälp av KI:s modellsystem. De illustrerade att betydande positiva sysselsättningseffekter kan åstadkommas vid måttliga nominella löneökningar och i övrigt väl fungerande lönebildning.

KI har i årets marsrapport – utöver prognosen för åren 2000 och 2001 – redovisat två scenarier för utvecklingen under de fyra därpå följande åren, fram till 2005. Skillnaden mellan de två alternativen betingas av skilda antaganden om arbetsmarknadens och framför allt lönebildningens funktionssätt. Huvudalternativet (A), vilket institutet betraktar som det betydligt mer sannolika av de två, beskrivs som ett fall med förhållandevis väl fungerande arbetsmarknad, där den svenska ekonomin kan fortsätta att utvecklas på ett balanserat sätt de närmaste fem åren. Lönerna förutsätts öka med cirka 4 procent per år i genomsnitt åren 2001-2005. Sysselsättningsökningen blir svag efter år 2001; 0,2 procent per år eller cirka 30 000 personer räknat över hela fyraårsperioden fram till 2005. Den öppna arbetslösheten beräknas för slutåret till cirka 4 procent.

KI:s alternativ B beskriver utvecklingen, när arbetsmarknaden och särskilt lönebildningen fungerar sämre – effekter av en överhettad arbetsmarknad med accelererande löne- och prisstegringar. De nominella timlönerna stiger här med 5,4 resp 5,0 procent åren 2002 och 2003, dvs drygt en procentenhet per år mer än i huvudalternativet. Prisstegringstakten ökar, och Riksbanken tvingas höja räntan för att 2-procentsmålet åter skall uppfyllas vid slutet av perioden. Högre priser och räntor, tillsammans med ett försämrat kostnadsläge för den konkurrensutsatta industrin, leder till starkt negativa effekter på tillväxt och sysselsättning. Antalet sysselsatta åren 2004 och 2005 är drygt 100 000 lägre än i alternativ A, och arbetslösheten stiger markant.

KI:s båda scenarier ger en tydlig och värdefull illustration av hur lönebildningens funktionssätt påverkar sysselsättningen och den svenska ekonomins utveckling i övrigt. Vår fortsatta diskussion i detta kapitel kommer också till stor del att grundas på resultaten från institutets kalkyler så som de redovisats i marsrapporten. Vi har emellertid sett det som angeläget att också redovisa ett alternativ med lägre nominella löneökningar under treårsperioden 2001-2003 än i KI:s huvudalternativ, dvs prognosen för 2001 och alternativet A för de två därpå följande två åren). I vårt låglönealternativ (i det följande kallat alternativ C) antas sålunda lönerna öka med 2,5 procent per år under avtalsperioden.

C-alternativet förutsätter också att arbetsmarknaden i övrigt fungerar väl, med målmedveten kompetensuppbyggnad i företagen och förbättrad ”matchning” mellan tillgång och efterfrågan på olika slags arbetskraft. Det betyder att sysselsättningsgraden kan fortsätta öka och arbetslösheten minska också efter år 2001 – men ändå inte att man kan komma i närheten av de extremt höga sysselsättningstal (cirka 85 procent av befolkningen i åldrarna 20-64 år), som uppmättes för tio år sedan. De talen representerar en situation med överhettad arbetsmarknad; en i längden ohållbar situation. Däremot implicerar vårt C-alternativ ett antagande om att en sysselsättningsgrad nära regeringens sysselsättningsmål – med 80 procent reguljärt sysselsatta av befolkningen i de nämnda åldrarna – är möjlig att förena med balans på arbetsmarknaden.

I tabell 5.1 jämförs de tre alternativen med avseende på lönehöjningarna olika år under femårsperioden. Skillnaderna gäller i huvudsak åren 2001-2003, och löneökningarna slutåret är desamma i

samtliga alternativ. Industrin förutsätts vara löneledande, vilket här innebär att skillnaderna i löneutveckling mellan alternativen är lika stora på andra avtalsområden som inom industrin. Det bör understrykas att de effekter, som skall redovisas längre fram i kapitlet inte enbart kan hänföras till dessa löneantaganden, utan också till skillnader i arbetsmarknadens anpassningsförmåga i övrigt. Det bör också understrykas att modellberäkningar, med ekonometriskt skattade samband baserade på den historiska utvecklingen, alltid är osäkra. Däremot kan sådana modellkalkyler som KI och IER genomfört ge en god uppfattning om effekternas riktning och den ungefärliga storleksordningen vad gäller olika lönealternativ.

Tabell 5.1 Nominell löneökning i olika alternativ, procent

	Bas (A)	Hög (B)	Låg (C)
2001	4,2	4,2	2,5
2002	3,9	5,4	2,5
2003	3,9	5,0	2,5
2004	3,9	4,0	3,9
2005	3,9	3,9	3,9

I de följande avsnitten jämförs de tre här skisserade alternativen för löneutvecklingen och arbetsmarknadens funktionsätt med avseende på effekter på sysselsättning, produktionstillväxt, hushållens köpkraft o.s.v. Riksbanken förutsätts anpassa räntenivån så att inflationsmålet (2 procent) uppfylls på ett par års sikt - med en ”felmarginal” på några tiondels procentenheter. Ett annat genomgående antagande är att skatter och offentliga utgifter anpassas, så att kravet uppfylls att överskottet i den offentliga sektorns finanser skall motsvara 2 procent av BNP.

5.2 Priser, räntor och växelkurs

En grundläggande förutsättning, när det gäller ”den nya låginflationsekonomin”, är att Riksbanken reagerar snabbt på förutsedda avvikelser från inflationsnormen genom att anpassa räntenivån. Höga nominella löneökningar drar upp inflationstakten, vilket i sin tur driver fram räntehöjningar. Därigenom dämpas efterfrågan på varor och tjänster och prisstegringstakten avtar. Vid rörlig växelkurs medför räntehöjningarna också en appreciering av kronkursen, vilket förstärker lönehöjningarnas negativa effekt på exportindustrins konkurrenskraft. Växelkurseffekten dämpas successivt och vänds så småningom i sin motsats.

Såväl KI:s båda scenarier som vårt C-alternativ bygger på förutsättningen om fortsatt rörlig växelkurs, d v s att ingen svensk EMU-anslutning sker före år 2005. I basalternativet sker en relativt kraftig appreciering av kronan mellan helåren 2000 och 2001 – med 2 ½ procent – och därefter ändras växelkursen endast obetydligt. I B-alternativet fortsätter apprecieringen också år 2002 som följd av förväntade räntehöjningar i Sverige. Åren därefter försvagas emellertid den svenska valutan successivt beroende på ett alltmer försämrat kostnadsläge i förhållande till konkurrentländerna. I alternativ C är förloppet det motsatta. Förväntade räntesänkningar i Sverige medför betyder att apprecieringen av kronan det första året uteblir, men därefter apprecieras kronan successivt som en reaktion på den gynnsamma kostnadsutvecklingen. Slutårets växelkurs med index år 2000=100 (och där tal under 100 betyder appreciering av kronan) blir enligt kalkylen:

I alternativ A	96,5
I alternativ B	100,0
I alternativ C	95,2

Skillnaderna mellan våra tre alternativ, när det gäller inflationstakt i konsumentledet och räntor framgår av tabell 5.2.

Tabell 5.2 KPI-ökning, räntor och växelkursutveckling

	2001	2002	2003	2004	2005
KPI-ökning, procent, alt. A	1,3	2,0	2,0	2,0	2,0
alt. B	1,3	3,2	2,9	2,5	2,0
alt. C	1,5	1,6	1,4	1,6	1,7
Kort ränta, procent, alt. A	4,7	4,8	4,8	4,8	4,8
alt. B	4,7	7,0	6,3	5,5	4,8
alt. C	4,0	3,5	3,8	3,8	4,3
Lång ränta, procent, alt. A	5,9	5,7	5,7	5,7	5,7
alt. B	5,9	6,6	6,1	5,9	5,7
alt. C	5,5	4,7	4,8	4,8	5,1

Antagandet om rörlig växelkurs under hela femårsperioden är naturligtvis mycket osäkert. Men som framgått av diskussionen i avsnitt 4 räknar vi nu inte med någon EMU-anslutning förrän tidigast i slutet av den treåriga avtalsperiod, som här är en utgångspunkt för kalkylerna. Ett antagande om att Sverige går med i valutaunionen exempelvis vid årsskiftet 2003/2004 skulle inte i någon större utsträckning förändra resultaten av våra kalkyler. Däremot skulle givetvis förutsättningarna för nästa avtalsperiod påverkas kraftigt. När det gäller lönebildningens roll i en situation med fast växelkurs gentemot de viktigaste konkurrentländerna får vi hänvisa till resonemangen i rådets förra rapport från mars 1999.

5.3 Produktions- och efterfrågetillväxt

BNP-tillväxten väntas nästa år vara fortsatt hög, 3,3 procent. Därefter avtar tillväxttakten i basalternativet successivt till något under 2 procent per år 2004 och 2005. Denna avsaktning i tillväxten förklaras av faktorer på ekonomins utbudssida, och inte minst på arbetsmarknaden. KI gör bedömningen att resursutnyttjandegraden för arbetskraft – representerad av andelen sysselsatta av befolkningen i förvärvsaktiv ålder – inte kan höjas över nivån år 2001 vid bibehållen balans i samhällsekonomin. Alternativ B representerar en mer pessimistisk tolkning, där redan kapacitetsutnyttjandet år 2001 är alltför högt och leder till överhettning i ekonomin. Alternativ C, å andra sidan, bygger på förutsättningen att arbetsmarknad och lönebildning kan fås att fungera mer effektivt, vilket möjliggör en fortsatt ökning av resursutnyttjandet, om än i måttlig takt.

Produktionsutvecklingen i de tre alternativen beskrivs i tabell 5.3. Det kan konstateras att industrin är den sektor vars tillväxtmöjligheter är mest beroende av en lugn löneutveckling och en väl fungerande arbetsmarknad. Detta är en naturlig följd av att industrin är den mest konkurrenssutsatta delen av ekonomin.

Tabell 5.3 Produktionstillväxt 2001-2005, procent per år

	Bas (A)	Hög (B)	Låg (C)
Industri	2,6	2,1	3,1
Övrigt näringsliv	2,5	1,9	2,8
Offentlig sektor	0,4	0,2	0,6
BNP	2,4	1,8	2,7

Tillväxttakten för hushållens köpkraft (realinkomster efter skatt) bestäms i huvudsak av fyra faktorer:

- nominallönernas utveckling,
- inflationstakten,
- sysselsättningsgraden, och
- förändringar i skattetrycket.

Räknat över hela femårsperioden är köpkraftsökningen praktiskt taget densamma i alternativen A och C; cirka 18 procent mellan åren 2000 och 2005. Visserligen växer köpkraften långsammare i "lågalternativet" C under de första åren, men skillnaden i köpkraft återhämtas åren 2004 och 2005 beroende på lägre inflationstakt, högre sysselsättning och lägre skatter.

I "överhettningensalternativet" B är bilden annorlunda. Trots höga nominella lönehöjningar dämpas köpkraftstillväxten, när högt inflationstryck minskar sysselsättningen och tvingar fram högre skatter. Realinkomsterna efter skatt ökar med knappt 11 procent mellan åren 2000 och 2005, samtidigt som utrymmet för att öka den offentliga konsumtionen blir mindre.

Effekterna på privat och offentlig konsumtion belyses i tabell 5.4 som beskriver utvecklingen de fem närmaste åren av efterfrågan på varor och tjänster enligt alternativen A-C. Skillnaderna i konsumtionsutveckling mellan bas- och lågalternativen är relativt små, medan den negativa effekten särskilt på den privata konsumtionen av ökad arbetslöshet och högre skatter i alternativ B är påtaglig.

Tabell 5.4 Försörjningsbalans. Tillväxttal i procent per år 2001-2005

	Bas(A)	Hög(B)	Låg(C)
Privat konsumtion	2,7	1,7	2,7
Offentlig konsumtion	0,4	0,2	0,6
Bruttoinvesteringar	3,9	2,4	4,9
Export	5,9	5,4	6,4
Import	6,3	5,5	6,6

Som framgår av tabellen, påverkas investeringstakten starkt av arbetsmarknadens och lönebildningens funktionssätt. Skillnaderna gäller såväl industrin som tjänstesektorerna och bostadsbyggandet. Den totala volymen bruttoinvesteringar i C-alternativet är ungefär 12 procent högre än i alternativ B under slutåret 2005.

5.4 Effekter på sysselsättningen

I IER:s andra rapport, IER (1997b) redovisades skattningar av inverkan på antalet sysselsatta (inom industrin och i hela ekonomin) av löneökningensalternativ en procentenhet per år över resp under basalternativets. Vi skall i det följande redovisa liknande kalkyler för den kommande avtalsperioden, avseende avvikelser mellan de ovan beskrivna alternativen B och C och KI:s basscenario (A).

Det finns här anledning att åter framhålla de skillnader som finns mellan dagens arbetsmarknadsläge och läget vid årsskiftet 1997/98. Antalet sysselsatta i hela ekonomin har ökat med mer än 200 000. Kapacitetsutnyttjandegraden i industrin och andra delar av näringslivet är väsentligt högre än för tre år sedan, och risken för bristsituationer/flaskhalsproblem har ökat påtagligt. I den situation med hög arbetslöshet och låga bristtal som rådde 1997 var det relativt lätt att se positiva sysselsättningseffekter som direkt följd av en återhållsam löneutveckling. För

att liknande positiva effekter skall kunna uppkomma vid en återhållsam löneutveckling de närmaste åren ställs betydligt större krav på arbetsmarknadens anpassningsförmåga. Som närmare diskuteras i avsnitt 4 kan Industriavtalet också här komma att spela en viktig roll.

Det är således viktigt att återigen understryka, att skillnaderna mellan de tre alternativen här inte bör ses enbart som konsekvenser av olika löneantaganden. Man måste exempelvis förutsätta att alternativet C, utöver en låg ökningstakt för nominallönerna, också speglar en väl fungerande arbetsmarknad i termer av kompetensutveckling, matchning och anpassningsförmåga i övrigt till förändringar i efterfrågan på arbetskraft.

Resultatet av kalkylerna, när det gäller skillnad mellan alternativen i antal sysselsatta åren 2003 och 2005 redovisas i tabell 5.5.

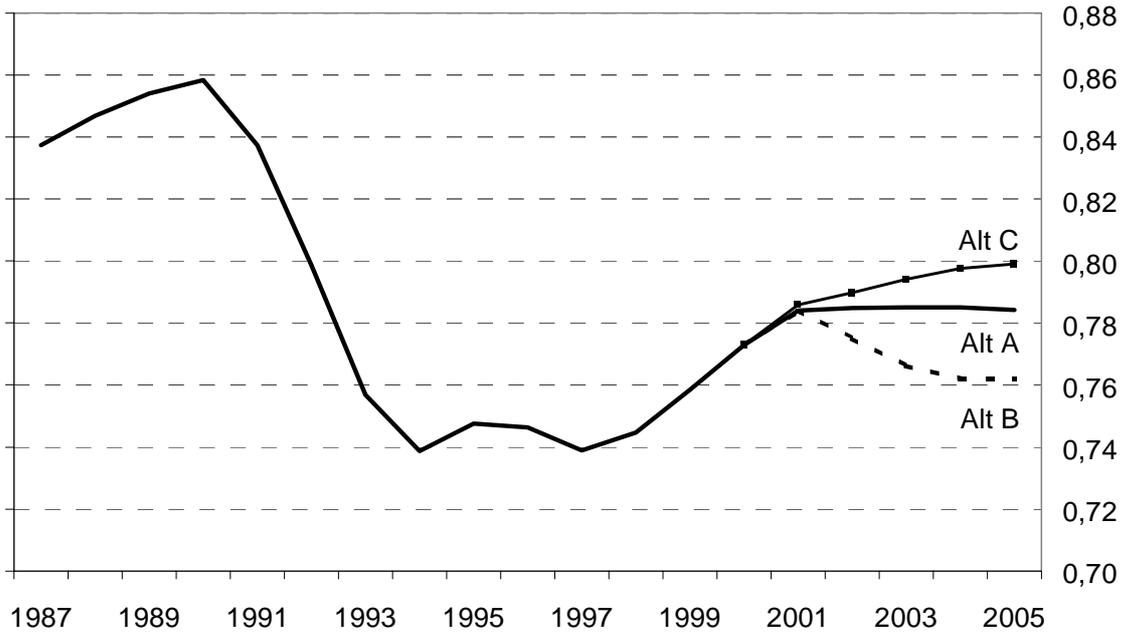
Tabell 5.5 Skillnader i antal sysselsatta jämfört med basalternativet

		Hög (B)	Låg (A)
Sysselsatta i industrin	2003	- 10 000	+ 15 000
	2005	- 18 000	+ 21 000
Sysselsatta totalt	2003	-98 000	+ 48 000
	2005	-116 000	+ 77 000

När det gäller förändringar av den öppna arbetslösheten är det svårt att ange precisa mått, eftersom det inte är möjligt att förutse förändringarna i fråga om arbetsmarknadspolitiska åtgärder och utbildningspolitik (inklusive det s k kunskapslyftet). Om vi utgår från KI:s antaganden på dessa punkter innebär emellertid basalternativet att den öppna arbetslösheten kommer ner till 4 procent av arbetskraften år 2001 och ligger kvar på ungefär samma nivå de fyra därpå följande åren. I ”överhettningsscenario” B stiger arbetslösheten markant efter 2001 och ligger åren 2003-2005 vid cirka 5½ procent. I vårt C-alternativ sjunker i stället arbetslösheten också efter år 2001 och når mot slutet av perioden ner till cirka 3 procent av arbetskraften.

Mer bestämda utsagor är möjliga beträffande sysselsättningsgraden – d v s andelen sysselsatta av befolkningen i förvärvsaktiv ålder. Här innebär baskalkylen att sysselsättningsgraden stabiliseras från år 2001. I B-alternativet med sämre fungerande arbetsmarknad faller den däremot med cirka två procentenheter mellan åren 2001 och 2005. I C-alternativet stiger den däremot ytterligare, med cirka 1½ procentenhet under samma period. Det betyder att sysselsättningsgraden räknad för åldrarna 20-64 år vid slutet av perioden skulle uppgå till 79½ procent, d v s endast en halv procentenhet under det av regeringen deklarerade sysselsättningsmålet. Sysselsättningsgradens utveckling i de tre alternativen beskrivs i diagram 5.1.

Diagram 5.1 Reguljärt sysselsatta, procent av befolkningen i åldern 20-64 år

Källa: KI

6. Sammanfattning

Utfall

- I och med Industriavtalet som slöts i mars 1997 har det skapats en ny ”Saltsjöbadsanda” i industrins lönebildningsprocess. Löneförhandlingarna sker nu med ett ökat inslag av samförstånd.
- Sverige framstår idag som ett etablerat låginflationssamhälle. Den inflationsdämpande politiken har vunnit förtroende hos aktörerna i ekonomin vilket har manifesterats i låga inflationsförväntningar.
- Den genomsnittliga lönen i industrin kommer enligt SCB:s förtjänststatistik och tillgängliga prognoser att stiga med sammanlagt cirka 10 procent under perioden 1997–2000. Detta motsvarar 3 à 3½ procent per år, vilket är en halv procentenhet mer än vad som förutsågs i industriavtalen.
- Våra egna beräkningar, baserade på lönestatistik för 1998 och 1999 från SAF, pekar på en likartad utveckling, men också på att förändringar i arbetskraftens ålders- och yrkesmässiga sammansättning har höjt genomsnittslönen något. Om man justerar för sådana struktureffekter kommer man ner på löneökningstal i nivå med vad som förutsattes i industriavtalen.
- Lönebildningens nya förutsättningar i låginflationsekonomin kan belysas med en jämförelse mellan 1980-talets och 1990-talets löneutveckling. Mellan åren 1980 och 1989 var reallönetillväxten före skatt i genomsnitt noll trots nominella löneökningar på 8 procent per år. Mellan 1992 och 1999 har reallönerna däremot stigit med 2 à 2½ procent per år, samtidigt som den nominella löneökningstakten i stort sett halverats jämfört med 1980-talets.
- Efter den dramatiska nedgången i antalet industrisysselsatta under krisåren 1991-1993 har ungefär en tredjedel av sysselsättningsnedgången återhämtats. Sysselsättningsökningen under avtalsperioden kan uppskattas till 12 000 personer per år.

Framtidsutsikter

- Allt tyder på att de nya förutsättningarna för lönebildningen som låg inflation, ekonomisk tillväxt och en stabil produktivitetsutveckling även kommer att gälla de kommande åren.
- När det gäller den reala köpkraftsutvecklingen (efter skatt) för löntagarna, förstärks de gynnsamma förutsättningarna genom att utrymmet för skattesänkningar ökas vid en låg ökningstakt för nominallöner och priser. Detta är en viktig förutsättning för den kommande avtalsperioden.
- Industriavtalet har ökat stabiliteten inom industrins område och är en god förutsättning inför ett framtida svenskt medlemskap i EMU. Sverige kommer enligt vår reviderade bedömning tidigast kunna bli medlem av valutaunionen 2005.
- Industriavtalet kan snart få efterföljare på andra områden. Förslaget till kommunalt förhandlingsavtal bygger liksom Industriavtalet på en samsyn som bl a skall komma till

uttryck i en förhandlingsordning och tidsplan vid avtalsförhandlingarna. Vidare framhålls att de internationellt konkurrensutsatta avtalsområdena bör ha en ledande eller ”lönenormerande” roll.

- Denna princip har också slagits fast av regering och riksdag enligt propositionen om inrättande av ett medlingsinstitut. Om det i tiden förs parallella förhandlingar bör internationellt konkurrensutsatta avtalsområden avsluta sina förhandlingar först.
- ”Den nya industrin” har vuxit snabbt i Sverige under de senaste åren. Sverige har positionerat sig väl inom avancerade teknikområden.
- Våra modellkalkyler illustrerar betydelsen av en fortsatt återhållsam nominallöneutveckling för produktions- och sysselsättningsutvecklingen i Sverige under den närmaste femårsperioden. För att sysselsättningsgraden skall kunna fortsätta att öka, och arbetslösheten minska, krävs också kompetensutveckling och andra insatser för att öka arbetsmarknadens anpassningsförmåga.
- För att den goda ekonomiska utvecklingen skall kunna fortsätta i den situation som ”den nya industrin” befinner sig i, krävs det därför fortsatta utbildningsinsatser på alla nivåer, och för alla.
- En fortsatt sysselsättningstillväxt bygger på möjligheterna att undvika svåra bristsituationer genom hög efterfrågan på vissa kategorier av arbetskraft. Redan idag är det brist på personal med branschspecifik kompetens inom industrinära tjänstebranscher som t ex datakonsulter och annan uppdragsverksamhet.

Referenser

Carling, A, Djerf, O, Kazamaki Ottersten, E & Ohlsson, H, (1998a), ”Nya förutsättningar för lönebildningen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 2, s 107–115.

Carling, A, Djerf, O, Kazamaki Ottersten, E & Ohlsson, H, (1998b), ”Lönekostnadsutvecklingens effekter på sysselsättningen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 7, s 505–513.

Carling, A, Djerf, O, Kazamaki Ottersten, E & Ohlsson, H, (2000), ”EMU-medlemskapets betydelse för svensk lönebildning”, *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 2, s 133–142.

Elvander, N, (2000), ”Industriavtalet i tillämpning”, ALMEGAS förlag.

IER, (1997a), ”Nya förutsättningar för lönebildningen”, utlåtande om nya förutsättningar för lönebildningen av Industrins ekonomiska råd, september.

IER, (1997b), ”Lönekostnadsutvecklingens effekter på sysselsättningen”, rapport från Industrins ekonomiska råd, 16 december.

IER, (1998), ”Asienkrisens effekter på den svenska ekonomin”, rapport från Industrins ekonomiska råd.

IER, (1999), ”Lönebildning och konkurrenskraft vid låg inflation”, rapport till Industrikommittén av Industrins ekonomiska råd, mars.

Industriförbundet, (2000), *Den nya ekonomin – nya förutsättningar för alla*, Stockholm.

Proposition 1999/2000:32, *Lönebildning för full sysselsättning*.

Regeringskansliet, (2000), *EU 1999. Årsboken om EU 1999 – i korthet*.

SOU 1998:141, *Medling och lönebildning*, slutbetänkande av utredningen om ett förstärkt förlikningsmannainstitut.

SOU 1999:124, *Konsumentprisindex*, betänkande från Utredningen om översyn av konsumentprisindex.

Steedman, H & McIntosh, S (2000), “*Low skills: A problem for Europe*”. Final report to DGLII of the European Commission on the Newskills Programme of Research.